

**2 AYLIK
DERGİ**

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

YIL : 7 CİLT : 7 SAYI : 37 KASIM - ARALIK 2023

Türkçe'mizin Bayramı kutlu olsun.

YTDD

İÇİNDEKİLER

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 37 KASIM— ARALIK 2023

Sencer Karacalıoğlu	ŞURADAN BURADAN	01-02
Prof. Dr. Ömer Demircan	Sözcükleri yel üfürdü sel götürdü	03-08
	(Türkçeye sözlüksel saldırı: I)	
Doç.Dr.Okan Baba	ÖNDER MUSTAFA KEM AL	09-17
Prof Dr. Süreyya Ülker	AÇITTAN ŞEBEĞE TEBEK II	18-21
Nuray Gök Aksamaz	DİLİMİZİN DİRENCİYLE	22-25
Tunca Tümay	YÜZ YILLIK CUMHURİYET	26-27
Ferhat Özen	TÜRKİYE’NİN VAR OLUŞU’NDA ATATÜRK’ÜN, DAYANILMAZ AĞIRLIĞI	28-30
Prof.Dr.Yıldız Tümerdem	Anadolu Topraklarından Selam Olsun	31-32
Yılmaz Çongar	AŞIK VEYSEL	33-38
Hasan Akarsu	“İNCİR ÇEKİRDEĞİ SENDROMU” (*)	-39-
Hikmet Kurter	ETLİ PATETES	40-43

ŞURADAN BURADAN

SENCER KARACALIOĞLU

CUMHURİYET HALK PARTİSİ

CHP'nin Kurultayı 04-05 Kasım tarihlerinde toplandı. Cumhuriyet Halk Partisini 13 yıldır bir tür tek yetkili olarak yöneten Kemal Kılıçdaroğlu Genel Başkanlığı Özgür Özel'e devretmek zorunda kaldı. Görünüşte oldukça olumlu bir havada geçmiş görünse de, Özgür Özel'in ilk oylamada Kemal Kılıçdaroğlu'nu geçmesine ve ikinci oylamada Genel Başkan seçileceğinin anlaşılmasına karşın, Kemal Kılıçdaroğlu'nun işi ikinci tura taşınması parti içinde seçim sonrası bir bölek(hizipleşmenin) yaşanacağını, yaşatılacağını işaretini vermiştir. Bu bölek'in (hiipleşmenin) önlenememesi, en azından etkisizleştirilememesi CHP nin gücünü olumsuz yönde etkileyecektir. Bunun yolu da mavi boncuk dağıtımından geçmiyor.

CHP nin öncelikle yapısal sorunlarını çözmesi gerekiyor. Yapılacak bir Tüzük Kurultayı ile parti yeniden yapılandırılmalı ve kendini yüzyılı aşkın bir süredir var eden temel değerlerinden ödün vermeden kendi kimliğiyle halktan yetki istemelidir. CHP nin ilk yapması gereken Her konuda her gün G Partisi Milletvekilienel Başkanın konuşması yerine bir genel sekreterin kamuoyu önüne çıkartılmasıdır. Genel Başkan ancak çok önemli konularda ayda bir iki kez konuşup, etki gücünü artırmalıdır. Bunun yeni CHP de yapılamaması sanırım Genel Başkanın ikinci bir kişiyi kendi yeri için tehdit olarak algılamasıdır. Genel Başkanın asıl gücü kişiliğinden,birikiminden, özgüveninden gelir, her gün konuşması bir süre sonra onun söylemlerinin etkisini azaltacağı gibi, onu kitlelerin gözünde sıradanlaştırabilir de. Ayrıca örgüt yerel önderlerini çıkarabilmelidir. Genel Başkan öncelikle kendi örgütünün güvenini kazanıp önderliğini kabul ettirmelidir. CHP yeniden halkın umudu olmalıdır.

TÜRKİYE'DE YARGI KURUMLARI VE ADALET

(2)

Bir ülkede halkın yargı organları kararlarının adaleti yansıttığına olan güven ve inancın yitirilmesi,o ülkede kargaşanın ve çöküşün habercisidir. İstanbul Anadolu Yakası Başsavcısının şikayet dilekçesi gazetelere yansıdı. Bunun yarısının doğru olması bile yargı organlarının temel işlevlerinden uzaklaştığının kanıtıdır.

İşçi Partisinden son seçimlerde Milletvekili seçilen Can Atalay’la ilgili yargı kararları ise işin tuzu biberi olmuştur. Can Atalay’ın Milletvekili seçilmesi nedeniyle tutukluluğuna son verilmesi istemiyle Anayasa Mahkemesine başvurulmuş ve Anayasa Mahkemesi “hak ihlali” ne karar vermiştir. TC Anayasasının 153 maddesinin son bendinde “Anayasa Mahkemesi kararları Resmi Gazete’de hemen yayımlanır ve yasama, yürütme, yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.” Bu denli açık bir maddede yorum yapamazsınız. İlkokul öğrencilerine okutsanız onlar da anlar. Ancak önce ilk mahkeme ardından Yargıtay’ın 13.Hukuk Dairesi kendilerine göre bir yorumlamayla Anayasa Mahkemesi kararına uymadıkları gibi 13.Hukuk Dairesi aynı zamanda hak ihlali kararının altında imzası olan Anayasa Mahkemesi üyeleri hakkında Yargıtay Başsavcılığına suç duyurusunda bulunmuştur.

Anayasanın 153. maddesi dışında konuyla ilgili tüm düzenlemelere baktığımızda da Yargıtay’ın kararının Anayasaya aykırı olduğunu görebiliriz. Örneğin, Anayasanın 14.maddesi, 148.maddesi, 158.maddesi. Bu maddelerin konuyla ilgili düzenlemelerine baktığımızda Yargıtay 13.Hukuk Dairesinin ve ilk Mahkemenin Anayasayı ihlal suçunu işlediğini söyleyebiliriz. Ortada konuyla ilgili Anayasada anlaşılmayacak bir durum ve boşluk olmadığından Anayasa değişikliğine de gerek yoktur.

Umarım Yargıtay Cumhuriyet Baş Savcılığı konuyla ilgili çok kısa bir sürede yapılan başvuruyu reddeder ve Yargıtay da bu hukuksuzluğa son verir.

PERŞEMBE TOPLANTILARI

Yeniden Türk Dili Dergisi Perşembe toplantıları Barış Manço Kültür Merkezinde her Perşembe saat 15.30 da etkinliğini sürdürmektedir.

Sözcükleriyele üfürdü sel götürdü (Türkçeye sözlüksel saldırı: I)

Ömer Demircan yTDD, 4 Ekim 2023

A. Türkçe kökler, türevler

Türkçe sözlük, dile özel yapılanmış olup: önce köklerden , ‘**kök+ek**’li türevler üretilir. Ardından **kökler** ile **türevlere** “**ikileme**” işlemleri uygulanarak “**ikileme**” türü sözlüksel birimler oluşturulur.Üçüncü olarak**kökleriletürevler** “**nitelenen**” işlevine koşuluPONLARIGENE **kökler**, **türevler** **ikileme**-lerle niteleyerek sözlüksel ikili “**tamlama**”larbiçimlenir. **Türkçe sözlük** üzerine yalnızca türemiş birimler göz önüne alınarak bir varsıllık, işlenmişlik, yoksulluk yorumu **asla** yapılamaz. Öyle yorum-ları yapsa yapsa alan-dışı, başka görevli olup kendini dilci sananlar yapar!

Anlamlama. Türkçe sözlük, bellekteki tek-heceli kökler ile eklere dayalı, beyindeki 3 üst-işlem: **türetme**, **ikileme**, **tamlama**’ya bağlı 40 dolayında alt-işlem ile **düzanlamlayarakiki-birimli**sözlüksel olası, ya da gerçek birimler ile sözel üretime katılır. Düzanlamlamada birim anlamı: oluşturucu alt-birim anlamları toplanır: **tat** + **lı**>**tatlı** = *tadı olan*; “**yeni**”(hiç kullanılmamış) +“**araba**” (ulaşım aracı) = yeni-araba, **öykü** (“yaşamdan bir bölüm-”ü) +**yaz**-(yazı-dilinde anlat-). Üretilen düzanlamlısözlüksel birimlerden, gerekirse, ayrıca “**yananlamlı**” sözlüksel birimler de biçimlenir. **Yananlamı**yüklemle düzanlamlamamanın tersi bir işlem sayılır: sık- (oy-lum küçült, kas-) , sık- >**ruhsal rahatsız et**- > sık-ı-cı: *Bu gecikme benim içinsık-ı-cı*.

Anlatımda bağlamdan anlaşılan (verili) ögeler sözdışı bırakılır. Ancak işlev ekleri düşmeyip birim-den arta kalan ögeye yanaşır: *Görevli(kişi)-lerköy yollarını* (sürekli olarak) *açık tutar*>*Görevliler köy yollarını açık tut-ar*. Birimlemede, biçimlemede, anlamlamada, tür belirlemede **düşüm** çok önemli bir işlemdir, ancak birimsel-anlamlama ile anlam-açıklamada gözardı edilir. Ayrıca, **yazar sözleri ile anlam açıklanmaz**! Eğer bir sözcüğe yananlam yüklenmişse, onu ilk kullanan yazarın sözü ile sözlü-ğe alınıp kaynak, yıl belirtilir. *Genellikle deyim, deyiş, atasözlerin-den seçilenler* sözlüğe girebilir.

Yananlamlamadagenellikle bağlamdeğişiminden,“**sözdizimsel**” birimlemeden yola çıkılır. Yananlamlama genellikle düzanlamlamamanın tersine, şöyle birimlenir. Sözel-birimlere: (i) *bağlam ayrımı*; + (ii) “**adlaştırma**”: (**Çiçekhanım-eli** gibi ...>*hanım-eli* gibi **çiçek**); (iii) +“**düşüm** (D)”: (*hanım-eli* gibi **çiçek**>*hanım-eli* D); (iv) +“**öbek-anlamının kalan birime aktarımı**”: (**hanım-eli* +... **çiçek**>) **hanı-meli**); (v) +**bitişikyazım**: ‘**hanımeli**’ işlemlmeleri ile bir **yananlam** yüklenir; **hanımeli** artık “el” değil, “*bir tür çiçek*” anlamını taşır. Öyle işlemler ile kimi sözler tek-tabanlı sözcüğe de indirgenir: “*Kebap, ateş karşısında dönerek pişer* > *Ateş karşısında dönerek pişen kebab* > D *dönerek pişen kebab* > D **döner** D + birim anlamı aktarımı >**döner** = bir tür kebab.

Sözlüğe giren bir sözcüğün önce düzanlamı: 1. “**tat-lı**” (şeker gibi tadı olan). Ardından yananlam-ları verilir: “*tatlı (şekerli) yiyecek*” gibi. Onun ardından eğretilmeli anlamlar girilir: “*sevimli, hoş (tatlı**çocuk**)*”. Onun ardından **tek-anlamlı**, **yüklemli***deyimler* gelir: “*Sıkmatatlı canını*”. Düzanlamlı, iki sözcük içeren “*niteleyici+nitelenen*” öge dizimli birimler aralı yazılır: “**sıcak günler**”. Bileşik olanlar ise, “**tatlıdil**” (‘dil’ değil, ‘*anlatım*’) gibi bitişik yazılıp ayrı girdi olarak açıklanır. Bu yazım kuralını bozarak, **bileşik-sözcüklerin** “**tamlama**” gibi yazdırılmasıbir anlamlama-bozumudur.

Her türetme işlemine (i) tek-heceli **247 eylem** (kır-), **590 ad** (ev), **87 niteleyici** (boş) kökünden son-ekleme ile dönüşümle **924** dolayında kök-taban girebilir. (ii) Türkçeye özel “**yansıma hece+ek**” ile “**süp-ür-**, **püs-k-ür-**” gibi oluşan “**iki heceli**”: **186 eylem**, **462 ad**, **140 niteleyici** olmak üzere **788 dola-yında** birimlerle toplam **1.712 kök** türetmeye taban olabilir.¹**Eylemlerle çatıdışı** türev: (9.218 + 6.660 =) 15. 878 / %**9,5**/%**34,3**, **AD kök** /

(4)

yansıma hece +ek ile toplam: 57.356 = %34, + niteleyici kök / yansıma hece+ ek ile toplam: 44.744 = %26.6. AD + niteleyici ile = 102.100: %60.6.²En varsıl sözlüksel-birim üretim işlemi olarak “tamlama” birimlenmiştir. Olası düzanlamlı **eylem-tamlaması** sayısı: **21.576.356.286** çıkmaktadır. Öyleyse, öğretimde, sözcükler-arası bağlaşım ilişkileri öncelenmeli, o bağlamda duygusal bağlaşım şiir metinlerinin yoğun olarak kullanımı ile, bireysel yorum öteki yazınsal türlerle, tek-anlamlı metin üretimi ise gerçek olayların, deneylerin uygulamaların anlatımı ile öğretilmelidir. Türkçe öğretiminde öyle bir yol izlendiği, öğretim yöntemine girdiği ileri sürülemez.

Türkçe Sözlük, özel işlemleri, birimlemeleri ile, çekimli Batı dillerinden ayrılır. Fransızca, İngiliz-ce, Almanca sözlükler örnek alınarak yazılmış olan Osmanlıca sözlük, yazım ayrımları alanda 100 yıl-dır egemen. Uygulama olduğu gibi Türkçeye aktarılmış. O bakışla yazılan sözlükler sözlükbilime, dil-bilime dayanmaz, çevirisel yakıştırma ayrımlarla biçimlenmiştir, orientalist tuzaklarla doludur.

(i) Tümcede bütün **edimsel, ulamsal, öznel** işlev-eklerini taşıyan “eylem” genellikle kök olarak yüklem-tabanı seçilerek 3-15 arasında sonekleme yüküyle sözün çekirdeğidir. Gerektiğinde öge **dü-şüm+izleme** ile söz yalnızca yükleme indirgenebilir. Gelgelelim, devşirmelere Osmanlıca’ya alınan Arapça, Farsça adların yüklem işlevine koşulması için “**yardımcı-eylem**”miş gibi görünen³: **et-, ol-, yap-**, ... gibi birkaç eyleme bakılarak, eylem kökleri “sözcük” sayılmayıp ancak “**-mak**” ekiyle ada dönüşerek sözcük olabildiği sanılıp sözlüğe: dizindışı birer ad olarak (‘çek-’ yerine ‘çekmek’ gibi) yazılmıştır. Eylemleri ara da bulasın! Türkçe Sözlük (2011)’e “10.000” dolayında eylem ‘ad’a dönüştürülerek girilmiş. 10.000 de (**çekmek** gibi) ad-türev eder 20.000.

(ii) “**-sAl**” eki, ad türü her sözcükten “**ilgili**” (**çevre-sel**), ya da “*taban sözcüğün içeriğini taşıyan*” (**sözcük-sel**) anlamı niteleyici-sözcük (sıfat/zarf) türetir. **Türkçe Sözlük** (2011)’de 53000 dolayında ad türü girdi bulunduğu göre işlem en az 53.000 türev sağlar. Öyle bir Türkçeleme, “**nispet-i si**” ile türetilen bütün Arapça, Farsça “*dinî, kanunî, ailevî, sunî, sünnî, islamî, ilmî, ...*” gibi sözcüklerin dışlanması demektir!⁴

B. Sözlükten dışlamalar

1. Yazımsaltek-giriş ile sözlüğe yazma.

Sözcükler, sözlüğe yalnızca “**doğru**” sözcüğü gibi, tek-yazım ayrımıyla değil, ayrıca **tür** (*ad, ey-lem, niteleyici*), **düzananlam, yananlam** ayrımlarına göre girilmelidir. Anlam açıklamada önce tür belirtilip düzanlam verilmeli. Örnekler, anlamı açıkça ileten, kolay anlaşılıp, türü yansıtan sözler ile ol-malıdır. Sözcüklerde biçime yansımayan “**tür**” değişimi de ayrı girdi gerektirir. Türkçe Sözlük’te türe göre [] ile ayırdığım “**doğru**” sözcükleri tek yazımsal girişlidir; bütün türsel anlamları (s, ad, bel, il) tek girdi olarak düzenlenmiş; sözlükteki açıklamalarda 6 ayrı sözöl tür, anlam açıklaması bir aradadır.

i. AD: [6. a. Gerçek, *hakikat: *İşin doğrusunu anlayamadık*. 7. a. mat. *İki nokta arasında en kısa çizgi: İki noktadan yalnız bir doğru geçebilir*]. “6”ncı anlam açıklaması doğru değil. Orada “*işin doğrusu*” düşümlü bir yargıdır. Doğru olan söz: “*İşin doğru olan (açıklama-sı) şöyle(-dir)*”den “düşüm” ile “*İşin doğrusu*”na indirgenir. Üstelik, o “**doğru**” ögesi ad değil, bir sıfattır.

ii. SIFAT: [s.1. *Bir ucundan öbür ucuna değin yönü değişmeyen, “eğri” ve “çarpık” karşıtı: Doğru yol*. 2. Gerçek, yalan olmayan. 3. *Usa ve mantığa uygun*. 4. *Yasa yöntem ve ahlâka bağlı, dürüst ve namuslu*. 5. *Gerçeğe ya da kurala uygun*].

iii. ZARF: [8. be. Yanlışsız, eksiksiz: *Adam doğru (söz) söyledi*.] Örnek “*Adam doğru (söz) söyledi*”den (söz) düşümü ile oluşmuştur. “**Doğru**” zarf değil, sıfattır, daha doğrusu bir niteleyicidir. Türkçede “*sıfat/zarf*” ayrımı gerçekte çevirisel çıkıyor. Öyleyse, Türkçe terimin (*sıfat/zarf* değil) yalnızca “niteleyici” olması gerekir.

(5)

iv. **İLGEÇ:** [10. il. Karşı, yönünce: Sonra *masaya doğru eğilerek kalemi eline aldı*]. Altı çizili birim “ilgeçli bir *eylem tamlaması*”dır. [11. be. (Zamanbildiren sözcüklerden sonra) Yakın, yakınlarında: *Ellisin-e doğru*]. [*Ellisine doğru*] birimi “*ellinci yaş-a doğru bir zaman*”dan düşümle oluşur. Örnekte “*doğru*” bir ilgeçtir, birim yananlamlı olup düzanlamlanamaz.

v. **Ek DÜŞÜMü + vurgu değişimi:** /*dòğru*/: [9. be. *Hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca. Bir parça palazlanan *doğru kasabaya*. F. Baykurt]. “-CÂ” eki düşerek: “*doğru-ca>doğru-d >doğru*” vurgu ilk heceye geçmiş. Vurgusu başa kayan /*dòğru*/ ötekilerden ayrılmalıdır. “*Doğru*” yazımlı tür ve anlamlar için sözlükte bir değil **6 giriş** olmalı, altıncısı vurgu ile ayrılmalıdır. TS içindeki bu tür açıklamalar yetersiz ve yanlış.

2. Türü değiştirilen dizini bozulan eylemler.

a. **Eylem kökleri.** Türkçe kökler tek-hecelidir. Eylem kökleri tek-heceli olduğu için Batılı **Orientalism** bölümlerinde, medresede Osmanlıcaya katılan “et-, ol-, yap-, ...” gibi birkaç eylem “*yar-dımcı-eylem*” sanılmıştır. “Türkçe Sözlük” içinde “-mak” ekiyle ad olarak girilen eylemlere bakılırsa, niteleyici ile koşulan (“*adama çak-: tahtayı çak-, eri vur-: ere vur-, tarlayı sür- : öğretmeni sür- ilacı sür-, ...*” gibi) edimsel soyut anlamların yalnızca eylem köküne bağlı olduğu düşünülemez. Üstelik eklem-kökü ile eylemden-ad anlamları karışır. Öyleyse, eylemler sözlüğe “-mak” ile adlaştırılarak girilemez, girilmemeli!

M.Ergin (1962: 104, 108) o özellikleri: “*fiil kökleri kullanılma sahasına tek başlarına çıkamaz-lar. ... Yani fiil kökü kelime köküdür, fakat kelime değildir, ancak sonlarına ek almak ve bir isim gövdesi haline gelmek suretiyle kullanılma sahasına çıkarlar: “bil-mek, yap-mak” gibi,*” der. Onbeşe varana değin sonek katılabilen yüklem-tabanı birim “kelime” değilmiş!

T. Banguoğlu. (1974: 314, 316-318) içinde de: “*salt kılınış ve oluş bildiren etmek, olmak fiilleri ... ‘yardımcı fiil’ olarak birçok isim tabanları ile ‘belirsiz nesne kalıbı’nda kaynaşarak birleşik fiiller meydana getirirler. ... “yardım etmek, yok olmak, deli olmak, gürültü yapmak, ... gibi” der. Daha ileri giderek: “Türkçede *yarı-yardımcı-eylem”ler bulunduğunu ileri sürer. “Batı dillerinden isim-tabanlı olarak gelen kelimeleri gene bu yardımcılarla fiilleştiriyoruz: dikte etmek, irrite etmek, check etmek, gibi” diye ekler.⁵ Oysa, Türkçede ne “yardımcı” ne de “yarı-yardımcı” eylem yoktur! Gerek Ergin’in, gerekse Banguoğlu’nun Türkçe eylem kökleri üzerine güdümlü yorumları birer yakıştırma!*

N. Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, (Kültür Bakanlığı yayını no:1348) içinde “tek sestem: **ünlü, ünsüz**lerden oluşan köklerden sözetmiş. Söylenebilir öyle dilsel birimler olamaz, dolayısıyla Türkçe kök-birimlemeye aykırıdır. Yorumları ne Türkçe, ne dilbilimsel, ne de dilsel değildir (1984/1991: 16-17-). “*Kısa 8 + uzun 8 ünlüleri kök sayarak: Türkçede ... tek ünlüden ibaret 16 kök fiil var idi. ... tek ünlüden ibaret bu 16 kök fiilin her biri, şu 10 (-ç, -d, -k, -l, -n, -r, -ş, -t, -z) ek ile genişletildiği takdirde ...*” (s.16-23) türünden açıklamalar yapmış. Tek-sesbirimden oluşan bir kök ne sesletilebilir, ne de söze girebilir. Türkçe sesletime aykırıdır. Art-zamanlı dizgesel açıklama yapılamaz. Türkçede uzunluk ezgiseldir. Ünsüz ABC’leri ile yazılan, ya da Arap harfleriyle yazılama-yan Türkçede “**uzun-ünlü**” doğru belirlenemez! Dil evrimi iletişimsel evrimli bir biçimlenmedir, ya-pay birleştirme/bireştirme içermez. Bir dilde sözlüksel birimleri doğru saymak için, önce o dilde söz-lükselbirimlemenin doğru açıklayıp betimlemek “**olmaza-olmaz**” önkoşuldur.⁶ 1960’tan sonra dış-güdüme bağlanıp bunu da “**Türkçenin Karanlık Günleri**”, (İstanbul, 1975) ile kanıtlayan N.Hacı-eminoğlu’dur (1984/1991: 16-).

b. **Orientalist karşılaştırma.** Türkçe eylem köklerinin anlamlarına bakılırsa, kimilerine 50’ye yakın anlam bağlandığı görülür. Öyle girişlerde verilen anlam: i) *kök anlamı* (çek-:), ii) *eylem-tamla-ması anlamı* (açlık çek-), iii) *eylemden ad anlamı* “açlık çekmek”. Çok sayıda

(6)

eylem-tamlama anlamı eylem-kökünün anlamı imişçesine Türkçe Sözlüğe yazılmıştır. Örnek olarak “**çek-**”eylemine baktım. **Çek-**’ eylemi ile üretilen tamlamalara karşılık, **İngilizce 100**’den çok ayrı eylembiçimlenmiş.⁷ Öyleyse, Türkçe ile İngilizce ya da Fransızca: yalnızca **kök + türemiş sözcük + bileşik sözcükler** sayılarak karşılaştırılmaz! Onlara “**ikileme, tamlama**” türü Türkçe sözlüksel birimler de eklenmelidir.⁸

O tür yanlış açıklamalar yüzünden TS (2011)’de bütün (9.912) eylem girdileri, “-mak” ile adlaştırılarak yazılmış, ayrıca “-mak” ekli (+ 9.912) eylemden ad da sözlükdışı bırakılmıştır. “Ye-” eylemi yok, onun yerine (yemek -ği a) ile (yemek -r) var. “Yemek” adı tek girişle yazılmış! Tür ayrımı yok! “Çek-” yok, bir tek “*çekmek” var!

i. Sözlükte 9912 eylemden hiçbirisi kendi dizinsel yerinde değildir.

ii. Örneğin eylem ‘çek-’ ile adlaştırılmış ‘çekmek’ anlamları birbirine karıştırılmış.

Türkçe eylem kökleri, türemiş eylemler “-mAk” eki ile adlaştırarak sözlüğe yazılmış, yan-lış olan işlem yanıltıcı bir geleneğe dönüşmüştür. Doğrusu, Türkçe Sözlük’e örneğin “çek-” eylemi olağan dizinle, “çek-” yazımlı olarak, kendi dizinsel yerinde girilmelidir.

iii. Ayrıca, yalın sözcük anlamları ile “eylem-tamlaması” anlamları birbirine karıştırılarak genel-

likle köklere, örneğin “çek-” eylemine 43 ayrı anlam yazılmış. Bir şeyi bir yere doğru yürütmek:

masa-yı -(y)a çek-, tekil anlam ise de, “... -(y)a dayak-çek-” (vurmak, dövmek), “uyku-çek-”,

“zılgıt-çek-” (azarla), ... “tamlama” anlamlıdır.

iv. “Çek-” eylemiyle öyle 100’ün üzerinde “ikili-birlik” oluşmuştur. Sözlükte 247’si tek-heceli,

924 dolayında kök bulunmaktadır.⁹ Öyleyse, Türkçeye özel bu anlamlama işlemiyle oluşan

birimleri önceleyip belirleyen bir sözlüksel düzenleme zorunludur.

v Kimi anlamlar da dışlanmış; örneğin “yapın- = “toparlan-” (kendini toparla= düzel, eşyalarını

topla) anlamı) “*yapın-mak” girişinde de yok.

3.“-sAl” ekini ‘sele-ver’ip “samanı çimen gösterenler”.

Osmanlı döneminde Türkçe sözlüksel birimler kullanılmaz: “hukuk-î, maddî, malî, ...” gibi “ni-teleyiciler” Arapça “nispet-i’sî” ile türetilir. Türkçe şiirler belgelere yazılmaz. O yüzden, “-sAl” eki de yazılı anlatımdan dışlanır. Daha doğrusu birimler Arapça, Farsça soneklerle birlikte aktarılır. Yazım sorunları 1928 sonunda ortadan kalkmasına karşın, dış-güdüme bağlanan Türkçe karşıtları engel-lemeleri sürdürür. İncelemelerde, dilbilgilerinde “-sAl” eki üzerine verilen bilgiler doğru çıkmıyor.

a. Özdem, R. H. (1944): “Türkçemiz, -li ve -lik haricinde yalnız Arapçanın “-î” ve “-anî” sonekle-rini (nisbî sıfat eki -î -iyy, -evî/avî/anî) kullanıyordu. Bu defa Yeni Türkçe, “sel/sal” ve bunun hafifle-miş bir çeşidi olan “el/al” eklerini ithal etmeksuretiyle dilimizi arapçanipet ekinin hakimiyetinden oldukça kurtarmıştır” der. Kaynağı Türkçe olan “-sAl” ekini ithal etmek ne demek?¹⁰

b. Z. Korkmaz. (2003: 61-62) içinde: “yabancı kökenli bu “-sAl” ekinin: kumsal, uysalile bir ilgisi yoktur” dedikten sonra “-sAl” ekinin Fransızca(<Fr) “+Al”ekine benzetilerek Türkçeye uyar-landığını yazar.Oysa, Fransızcada bir “-sAl” eki yoktur. Türkçede varken, Fransızca bilmeyen halk Fransızca “-Al” ekine benzeterek Türkçe bir “-sAl” eki nasıl, nedenuydursun!¹¹

(7)

c. **Nihat Sami Banarlı** ile Üniversitedeki çevresi 1948'den sonra saldırıya geçer. “-(s)Âl” ekinin kaplayacağı alanın çok geniş olduğu, “**nispet-i'si**” ile ‘*tabiî, maddî, hukukî, ...*’ gibi, alıntıların hepsinin dışlanacağı anlaşılınca, dışgüdümle “*düz-çeviri*” ile üretilen “-sÂl” ekli argo “*anlam açıklama örnekleri*” yayın araçlarından, o sözleri sanki **Türk Dil Kurumu** uzmanları üretmiş gibi, okurlara duyurulur: “**hostes**” karşılığı “**gök konut-sal avrat**”, “**imambayıl-dî**” karşılığı “*içi geçmiş din-sel kişi*”, “**millî marş**” karşılığı “**ulus-al düttürü**.” 1950-60'lı yıllarda bir yalan-üretim-örgütünce ortalığa saçılan o sözleri biçimleyen kişiler: Türkçeleştirme/ “*özleştirme*” yerine “*açıklama*”, “*terim-yapma*” yerine “*düz-çeviri*”, “*ölçünlü-dil*” yerine sokak dilini kullanırlar. Beklenti, Dil Devrimini, aydınlanmayı kötülemektir.

Arapça'dan Osmanlıca'ya aktarılıp (*askeri, tabii, ailevî, vicdanî, ...*) hemen her ada eklenen “**nis-pet -i**” si” yerine Türkçe sözcük üretimini sağlayacak en işlek ek “-sÂl” ekidir. **Tamlama** türü birimler de katılırsa dışlanacak birim sayısı çok yükselir. Her ada eklenebildiğine, sözlükte **53.000** üzerinde ad bulunduğuna göre sayıyı bir düşünün! Uyandırılan Osmanlı bellek “-sÂl” ekli olası türevleri engelle-meye koşulur.¹² 1945 sonrasında, dış-sömürü amacıyla, Osmanlı türevi bir yönetim öngörülerek Türk-çe'ye, eğitim kurumlarına, “*Köy Enstitüleri, eğitim Enstitüleri, öğretmen okulları*”na karşı başlatılan Anglo-ABD güdümlü kapatma, kalanları düzeysizleme uygulamalarına bağlı saldırılardan birisi, “**nis-pet-i'li**” (Ar. sıfatlaştırıcı -î eki) Osmanlıca alıntı sözcüklerin Türkçede kalmasını sağlamayı amaçlar. O nedenle adlara “*nitelikli*”, “*ilgili*” anlamı koşan Türkçe “-sÂl” eki hedef seçilir.¹³

ç. Bir ünsüz ABC'sine bağlı olan Arapça sözcükleri Osmanlıca metinde okurken uygulanan: “*Arap harfleriyle yazılı Osmanlıca metinde /m/ ile başlayan Türkçe sözcük yoktur*” uyarısı, döne dolana “**Türkçe söz başında /m/ bulunmaz**” biçimine girmiş. Daha da ileri gidilerek, o söz: “*Türkçede /m/ ile başlayan sözcük yoktur*” diye yanlış bir sözcüksel-sesdizim kuralı olmuş. 1932-1983 Türk Dil Kurumu, 1983'ten sonra AKDTYK-TDK olunca, “*kitaplarının basılacağı söz*”üne karşılık 1978 yılında Prof. Dr. Talat Tekin: 1977 TDK yayını olan ilk kitabım: “*Türkiye Türkçe-sinde Kök-Ek Bileşmeleri*” üzerine yazdığı eleştiride beni: “**Daha Türkçe söz başında “M” foneminin bulunmadı-ğını bile bilmeyen**” olarak tanımlamıştı. Onun ardından çok sayıda alan öğretim görevlisi kişi yüzüme karşı, arkamdan küfürler savurup durdu. Onunla da yetinmeyip 1990 sonrasında dilbilimsel yazılarda benim incelemelerime gönderme yapılmaz oldu. Oysa bir tek örnek bile olsa, öyle bilimsel bir sav üretilemez: *mırmır, mızımız, mıymıy, mır-la, mışıl.mışıl, ...* Türkçedir. /m/ sesi ikilemeli sözcük sayı-sında “eşleyen öge başında kullanılır: “*yalan malan, at mat, içki miçki, süt.müt, öv möv-, sil mil-, ...*.” Türkçe /m/ sesinin sözcük başında az ya da çok kullanılma nedeni sesel-dağılım dengesine bağlıdır. Ortada sesdizimsel bir kısıtlama yoktur. Kurala uymayanlar, /m/ ile başlayan çok sayıda yabancı sözcüğü, baş-ünsüzü /m/'yi değiştirmeden Türkçeye aktarmışlardır!

d. TDK uzmanı, 1983'ten sonra AKDTYK-TDK başkanı Prof. Eren, H. “**bileşik-sözcük**”lerin, dış-zorlama ile, yanlış olarak, ayrı yazılmasını sağlar. Oysa, anlama dayalı yazımsal ayırım kuralına göre, iki sözcükten oluşan düzanlamlı birimler ayrı: “*ilk ev*”, yananlamlı birimler ise bitişik yazılır: **ilkokul**.

e. **Türkçeye ek aktarma önerisi.** Ersoylu, H. : “*devşirme sözcüklerde geçen -ik* (< metafor-ik/eğretisel), **-izasyon** (modernizas-yon), **-izm** (Darvin-izm), **-ist** (komün-ist /toplumsal), **-ite** (popüler-ite /güncel), **-yum** (oditoryum, *Fener-ium), **-if** (ofensif / saldırısal), **-yon** (deformasyon /biçimsel bozum), ... gibi alıntıları, karşıla-yacak alımlı Türkçe yeni sözcükler 1950'den bu yana üretilmediği, önerilerin benimsenmediği”ndensözeden öğretim üyesi 2010 yılında: “**Geniş tabanlı** (geniş gövdeli) **durumdaki Batı kaynaklı kelimelerin çoğunun yerine, anlam ayrımlarını bozmadan, kaybettir-meden kullanılması mümkün olan kök veya dar tabanlı şekillerinin tercih edilmesi, edilebilmesi Türkçeye bu konuda**

hiç de küçümsenmeyecek ölçüde sayısal kazanımlar da sağlayacaktır” (s. 210) önerisinde bulunuyor.¹⁴Örtük olarak, ayrıca: “-sAl eki kullanılmasın” demektir bu.

f. Bir başkası da “güzel bayan-lar”dan oluşan: “güzel D-lar>güzel-ler” değişiminde “düşüm” (bayan) + sayı ekinin arta kalan birime yanaşmasını anlamıyarak “-lAr” ekiyle “türetme” yapıldığını belirtmiş, öğrencileri de onu izlemiştir. Oysa, o işlem iletiler: “düşüm + bütün birimin anlamının “güzel”eaktarımı + “-lar”eki ile izleme’ye bağlıdır.“Sayı” ulamına bağlı çoğul “-lAr” eki, bir türetme ekinedönüşmez. Ne yazık ki,alandan birkaç öğretim üyesi bile, bir tamlama’danöge düşümü + tür ve anlam aktarımı, dizimsel ekin düşmeyip kalan ögeye yanaşması ile bütün birimin işlevini üstlendiğini anlamadan: Türkçede ulamsal “-lAr” ekiyle “güzel”den “güzeller” olarak ad türetildiği yanlışını doğru sanmaktadır.

Dışlanan:yokyazılan10.000 eylem kökü, karıştırılan 10.000 -mak eki ile türemiş ad, tek girişli “doğru” yazımlı 6 sözcük gibi beşi kaybedilen nice başka sözcükler,**21.576.356.286eylem-tamla-ması**, “-sAl” ekiyle 53.000 x 2olası türev, tamlama gibi ayrı yazılan onbinlerle bileşik-sözcük nerede? “Yel üfürdü, su götürdü” mü diyelim?

¹ Türetme ekleri dizininde ilk türevde, aşağı-yukarı: eyleme + 64 ek, ada + 56 ek, niteleyici: sıfata +22 ek, zarflar çoğunlukla ikileme ile türetildiği için (şır.şır ak-, yan.yan bak-) yalnızca 3 ek katıldığı anlaşıyor.

² Demircan, Ö.: Türkçede sonekle “sözcük-türetme”varsılığı, Yalnızca Türkçe birim ve işlemler ile: ÇTD, Aralık 2022;

³T. Banguoğlu. (1974: 314, 316-318) içinde: “salt kalınış ve oluş bildiren etmek, olmak fiilleri ... ‘yardımcı fiil’ olarak birçok isim tabanları ile ‘belirsiz nesne kalıbı’nda kaynaşarak birleşik fiiller meydana getirirler. ... ‘yardım etmek, yok olmak, deli olmak, gürültü yapmak, ... gibi” der.

⁴Özdem, R. H. (1944): “Türkçemiz, -li ve -lik haricinde yalnız Arapçanın “-î” ve “-anî” sonekle-rini (nisbi sıfat eki -î -iyy, -evî/avî/anî) kullanıyordu. Bu defa Yeni Türkçe, “sel/sal” ve bunun hafifle-miş bir çeşidi olan “el/al” eklerini ithal etmeksuretiyle dilimizi arapça nîpet ekinin hakimiyetinden oldukça kurtarmıştır” der.

⁵ Şemsettin Sami: Kamus-i Türkî (1901; TDK y. Ankara 2010) içindeki Türkçeye geçen sözcükler. İngilizce’den geçenler: alpaka, banknot, çek (cheque), kotra, tramvay, tünel, vinç, yat (yacht). 8. Fransızca’dan geçenler: abone, akonit, aksiyon, amiral, apolet, ateşe, // balina balkon, balon, balyos, ... gibi varil, vize: 109 + AD/EYLEM: Türkçede Fransızca alıntı sözcükler: eylem / ad : Aksiyon : Actionner / Action, Konsolide (et-): Consolider / Consolida-tion, Kontrol (et-): Contrôler / Contrôle, Kumanda (et-): Commander / Commande, Model (al-): Modeler / Modèle, Nota (ver-): Noter / Note, Paket (yap-): Pacquer / Paquet, Plan (yap-): Planer / Plan, Transport: Transporter / Transport.: 9

⁶ İlk Türkçe kökler yansıma tabanlı görünüyor. Kökler, “yansıma tek-hece” tabanlı biçimlenmelerdir. Türkçe bir sözcüğün ikinci hecesinde “sonekleme” başlar. Kökler 30 sesbirimle biçimlenir, İkinci hecede başlayan sonekle-mede sesbirim sayısı 15’e düşer. “Ses uyumu nedeniyle ekler, bağlama göre seçilen, birden-çok sesel biçimli olmuşlardır: -lAr = /lar, ler/, -DI = /dı, di, du, dü, tı, ti, tu, tü/. Ek-biçim değişmezliği işlev ile heceleme (“Her hece bir üzsüzle başlamak zorundadır”kuralına uyularak) eke katılan “koruma-sesi”⁶ ile önlenir (: ev > ev-i, su > su-y-u > su-yu-n-u; kaç- > kaç-ak, su-la-k, kaç-ık, tanı-k, ...).

⁷ El etek çek-:abandon / astar çek-: apply/ ilgi çek-: attract / dayak çek-: beat /sınır çek-: border / duvar çek-: build / araba çek-: buy / saman çek-: carry/ kablo çek-: connect / 10 iple çek-: count / kum çek-: carry /kopya çek-: cheat / fiili çek-: conjugate/ 30dk çek-: continue / örtü çek-: cover / çizgi çek-: cross / yuvarlak çek-: cylinder / fırça çek-: curse/ el ayak çek-: desert/ kenara çek- drag /20.

Bk. Demircan, Ö: YAŞAR KEMAL kaç sözcükle yazdı? Çağdaş Türk Dili, Mayıs 2021, s. 132-139. -Türkçede ‘eylemi ad ile niteleme’, ‘adı eylemleme’, ÇTD, Temmuz 2021. -Eylem-kökleriyle (çek-) sözlüksel-birimlemeler (Türkçedeki sözlüksel matematik 1) ÇTD Aralık 2021/ ÇTD Ocak 2022: 600-607.

⁸ Demircan, Ö.: Türkçede sonekle “sözcük-türetme”varsılığı, Yalnızca Türkçe birim ve işlemler ile: 2/7 ÇTD, Aralık 2022; -“Türkçede sözlüksel-“ikileme” varsılığı” (Yalnızca Türkçe birim ve işlemler ile: 3/7) 2/7 ÇTD, Ocak 2023; -“Türkçede sözlüksel-tamlama”varsılığı (Yalnızca Türkçe birim ve işlemler ile: 4/7) ÇTD, Şubat 2023.

⁹Tek-heceli924 kök: 247 eylem (kır-), 590 ad (ev), 87 niteleyici (boş). // “Yansıma-ses-hece +ek (‘püs-k-ür’gibi) ” (iki-heceli yalın sözcük sayısı = 788): 186 eylem (ak-s-ır-, üf-ür-), 462 ad (çap-a), 140 niteleyici (cib-il, civ-ık, çüt-ır) .

¹⁰ Bk. Demircan, Ö: “Türkçede birimleme, işlevleme(Türkçeye Türkçeden bakışla)”, Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili Bilimi Bölümü ’45.yıl Yazıları’,(Hz. Nalan Büyükkantarcioglu; Işıl Özyıldırım, Emine Yazar), Hacettepe Üniversitesi y. Ankara 2017. s. 51-158; “Türkçedeki matematik 1”, Çağdaş Türk Dili, Aralık 2017, s. 661-666; “Türkçedeki matematik 2”, Çağdaş Türk Dili’ Ocak 2018, s. 752-758; “Türkçe ‘ses-uyumu’nun Türkçeye göre yorumu”, Çağdaş Türk Dili için, Ocak 2019: 721-726.

¹¹Ş. Sami (1901) “Kamus-i Türk-i” sözlüğünde “kumsal” ile “uysal” , TDK, Tarama Sözlüğü’nde yalnızca “uysal” geçiyor. Korkmaz, Z: Türkçede -l eki (-al/-el, -ıl/-il, -ul/-ül, -sal/-sel), Türk Dili, sayı: 181, 187, (1966); 188 (1967).

¹² Türkçe birimleme henüz doğru anlaşılma yapılmış olan açıklamaların bir bölümü: Bayraktar, F. S. (2019): “İşlekliği artan bir yapım eki: +SAL/+SEL” (Prof. Dr. Hidayet Kemal Bayatlı Hatıra Kitabı, 2019: 131-140) içinde alıntılanmıştır. Yazı, 1908-1950 arası kimi Osmanlı “+sAl” yorumlarını özetlemektedir.

¹³ Türkçeye giren yabancı ekler tek biçimli kalır, uyumsal biçimlere giremez. Fransızca’dan (-1839-) geldiği ileri sürülen bir ek o kadar kısa bir sürede nasıl olup da uyumsal biçimlere (-Ä)l = /-al/, /-el/, /-l/) girmiş! Onun karşılığı olarak alınan Arapça “nispet ‘-i ‘si” ise, “-nasıl olup da yüzlerle yılda tek biçimli kalmış! Üstelik, “-(A)l” da “-sAl” da Türkçe sözlü dilde işlek eklerdir. Öncelikle “Arapça ‘nispet-i ‘si”nden dolayı yazı-dili dışında kalmışlardır. Öyleyse, “nispet ‘-i ‘si” Türkçeye karşı orientalist güdümlü “yeni-Osmanlıca” bir araç seçilmiş.

T. Gülensoy (2007) Köken Bilgisi Sözlüğü’nde (AKDITYK-TDK y): “kum-sal, uysal” var. “Kumsal” altında [NOT: +salışlekle olmayan bir ek olup, TT’nde uysal, kumsal, baysal gibi birkaç sözcükte bulunur. Fr.‘dan dilimize giren -al/el, sal/sel, -l ekiyle ilişkisi yoktur] denmiş! Türkçede varken eşbiçimli “al/el, sal/sel, -l”ekleri nasıl oluyor da Fransızcadan giriyor!

¹⁴Ersoylu, Halil (2010): “Çağdaş Türkiye Türkçesinde kullanılan, yabancı dilden ekli yabancı kelimeler”. Türk Dili, AKDITYK-TDK Eylül 2010: 205-216. Öneri bugün için TS (2011)’e göre “-sAl” ile türetilen, olası en az 53.000 x 2 ötesinde sözlüksel birimi engeller.

ÖNDER MUSTAFA KEMAL**M.Okan Baba**

Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da Samsun'a geldiği zaman Osmanlı Devletini bölüşmek için 1919 Ocak ayında itilafdevletleri Paris'te toplandılar.Mütareke'den sonra yapılacak barış anlaşmasında bu konu görüşeceklerdi.Bu konuda Amerika Başkanı Vilson bir takım ilkeler yayınladı''Halkların yoğun oldukları yerlerde kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi'' ilkesine dayanıyordu.Mondros Mütarekesi de bu ilkeye göre düzenlenmişti.Osmanlı Devlet de bu ilkeleri kabul ettiği için barışta bu ilkelere göre yapılacaktı. Lord Gurzon da bu benimsemişti.Böylece Ankara ve ya Bursa başkent olarak bir Türk devleti kurulacaktı.Çünkü ona göre Türklere böyle bir hak verilirse Türkleritatmin edip, bir ayaklanmayı önleyebileceklerdi. İngilizlerin asıl amacı Türkleri Avrupa'dan atmaktı.İngiliz hükümetidaha önce İstanbul ve Boğazları Cemiyet-i Akvama vermişti .Fakat Lioyd George öyle düşünmüyordu.Çünküİngilizler daha Balkan Harbi sırasında Avrupa devletlerini yanlarında tutmak için gizli anlaşmalar yapmışlardı.Bu devletleri savaşa sokmak için toprak vadinde bulunuştu.Osmanlı Devletinin topraklarını şöyle bölüşülmüştü. Avrupa Türkiye'sini Balkan Devletlerine işgal ettirmişti.Böylece Bulgaristan SırpistanYunanistan gibi toprakları koparmıştı. İran'da bir nüfus bölgesi sağlamak içinRuslara İstanbul Boğazını Doğu Trakya'yı veriyordu.1917 Ekim devriminden sonra bundan vazgeçti. Yeni bir bölüşme yaptılar.Arap Ülkelerini ikiye böldüler. Irak'ı İngilizlere , Suriye ve Kilikya'yı Fransızlar verdiler.İzmir ve Limanını İtalyanlara verdiler.Ancak Yunanlılar İzmirve çevresinin kendilerine verilmesini istediler. VenizelosParis Konferansında yaptığı konuşmalarla diğer devletleriikna etti.Ayrıca Karadeniz'de Pontos Rumlarının yerini istedi.16 Mayıs 1916'da Yunanlılar İzmir'i işgal ettiler.İşgal kuvvetleri özellikle İngilizler,Mütarekenin hiçbirMaddesini dinlemediler.İzmir'in işgali'ne kaşı Reddi İltihak Cemiyeti kuruldu.Doğu Anadolu'da Ermenistan ,Pontos Rum Develleti gibiistekler, buraaki vilayetler kendi hukuklarını korumak için Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini kurdular.

Bütün toprakları İngilizlerin eliyle bölündüğü halde onlara karşı bir tepki yoktu. İstanbul'da bazı çevreler İngiliz ve ya Amerika mandasına girmemizi

İstiyordu. İstanbul'da Kurulan İngiliz Muhipler Cemiyetinin kuranları arasında Padişah Vahdettin, Damat Ferit Paşa,Dahiliye Nazırı Ali Kemal,Adil Bey,Sait Molla Bulunuyordu.Cemiyetin Kurucusu ve başkanı İngiliz Konsolosluğunda buluna Rahip Frew'di .Ülke içinde kurulan ulusal özgürlüğe karşı olan Kürt Teali Cemiyeti, Talii İslam Cemiyeti,Sulh ve Salah Cemiyeti kurtuluş hareketine karşıydı. Bunlar İngiliz Mandasını isteyen devleti bölmeye çalışan kuruluşlardı.Çeşitli bölgelerde düşmana karşı kurulan direniş örgütleri Alaşehir Kongresi(23 Mart 1919) , '27 Ağustos Nazilli bölgesi gibi kuruluşlar İngiliz devletinin sorumlu olduğunun farkında değildi.Kuvai milliyetçiler de aynı düşünceyi taşıyordu .İzmir'in işgalinde düşmana ilk kurşunu atan, Yunanlılar tarafından şehit edilen Hasan Tahsin gazetesinde manda düşünceleri savunuyordu.

Anadolu insanı yıllarca savaştan bıkmış, savaşmak istemiyordu. Her taraf asker kaçakları ile doluydu. Köylüler,savaş kavgası istemiyor.Hatta Yunus Nadi

Bir anısında karşılaştıkları köylüler "Biz istiyoruz ki dünyada ne olursa olsunfakat bu köye bulaşmasın." Dediklerini anlatır.İngiliz ve İstanbul hükümetininaskerlere karşı yaptıkları olumsuz propaganda bunda büyük etkisi olmuştur.Asırlardan beri soyulan, ötelenen, Türk halkı ulusal bilinçten yoksundu.Bu halkın devletle ilişkisi vergi vermek askere gitmekti.Okur yazardan, askerden hoşlanmaz.Bunlar yıllarca onu hep aşağılamıştı.Bitkin, küskün, aç birhalk, ağaların beylerin elinde tutsaktır.Böyle bir halkı savaşa hazırlamak zordur.Türk ordusu terhis edilmişti. Mütareke gereği Türklerin güvenliğini sağlayacak asker sayısı kadar, asker yoktu. Çünküdağlar kaçak askerlerle doludur. İşgalci devletler o kadar rahat, barış yapılmış gibi kendi işgal bölgelerinde bazı işlere kalmışlardır.

Örneğin İtalyanlar kendilerine verilen yerlerde yol çalışmaların başlamışlardı.Fransızlar Kilikya ve Suriye'ye yerleşmişlerdi. Rumlar,Sivas Tokat,Amasya,Merzifon çevresinde çeteler kurmuş,olaylar çıkıyorlardı Türklere zulüm ediyorlardı.Olay çıkardıkları zaman Türk askerleri elkoyunca,İngiliz subayları buna engel oluyorlardı.

Örneğin Havzaya yakın bir köyü Rum çeteleri basarTürk askeriköyü kuşatır,İngiliz subayları müdahale etmiş korumuştur. İstanbul hükümeti doğuya Margiret efendi adında bir kaymakam atar .Rusya' daki , Rumları da kıyılara getirir yerleştirir.Kars'ta ve Sarıkamış'ta on bin Ermeni askerleri toplanmıştı.Bunların başında İngiliz subayları .vardı.Bir yanda Türk aydınlarını bir bölümü kürtlüğü savunuyorlardı.Bütün bunlar, Türkiye'nin bölünüp yok olmasına doğru sürüklenmesine neden okuyorlardı

Mustafa Kemal Samsun'a çıkar çıkmaz kendine bağlı bölgedeki askeri birlik komutanlarına 21Mayıs 1919'da XV. Kolordu komutanı Kazım Karabekir PaşayaXX.Kolodu Kumandanı Ali Fuat paşaya 23 Mayıs 1919'dagelişini bildirir. Samsun ve çevresinde Rum çetelerinin Müslüman halka tecavüz etmeleri,silahları ve yetkileri alınmış yerel yönetimin işgalcilerin engellemesi nedeniyle iş göremez durumda olduğunu gören Mustafa Kemal Paşa, Canik'e(Samsun) Refet Beyi(Paşa) mutasarrıf Olarak atadı.O bölgede bir Türk yönetimi oluşturdu.22 Mayıs 1919'da Samsun'da bulunan İngiliz kontrol subaylarıyla görüştü. Askeri birliklerden aldığı raporları inceledi .İstanbul hükümetine bir rapor gönderdi. Özellikle Rumların çıkardıkları olayları, çatışmaları, isteklerinden vazgeçmediğini ,Türk halkının ulusal direnişte haklı olduğunu bu raporla bildirdi.Hükümetin isteği ise ulusal hareketi önlemek ve dağıtmaktır. Mustafa Kemal'in hükümetten farklı düşünüyordu.

Samun'da İngiliz kuvvetleri Mütareke koşullarına uymadığını ,zaman içinde güçlerine yeni güçler kattığını görünce Mustafa Kemal karargahını Samsun'dan Havzaya taşır.(25Mayıs 1919)

Mustafa Kemal PaşaHavza'da 28 Mayıs 1919 tarihinde valilere, mutasarrıflara,Erzurum'da XV. Ankara'da XX,Diyarbakır'da XIII Kolordu kumandanlıklarına,Konya'da Ordu Müfettişliğine bir bildiri gönderir. Özetle: **İşgal ve ilhaklar ulusu çok derinden yaralamaktadır.Ulus derin acılar içindedir. Buna dayanmanın olanağıkalmamıştır. Bu durumun giderilmesi için yurdun çeşitli illerinde gösteri ve mitingler yapılmalı.Sonuç alıncaya kadar sürdürülmelidir.**Birçok yerde protesto yapılır.30 Mayıs 1919Havza'da halka camide bir konuşma yapar.Durumun Kötü olduğunu , birleşerek vatanın kurtulabileceğini anlatırOrada bir komite kurar.Doğu Anadolu' da düşman tarafından teslim alınan, katırlarla Samsun limanına taşınanın silahlara el kor, halka dağıtır. Ali Fuat Paşa'dan Rauf Beyin Ankara'ya geldiğini İskilip'te veya Osmaniye'de buluşmak istediklerini bildiren telgraf gelir. Mustafa Kemal Paşa onları Havza'ya gelmelerini ister .Ancak Merzifon'da büyük bir işgal kuvveti olduğundan karargahını Amasya'ya taşır((12 Haziran 1919) Amasya'ya gelince, halka bir konuşma yapar .Orada Mustafa Kemal'in emrinde askerlik yapmış olanlar, onun Çanakkale kahramanı Mustaf a Kemal **olduğunu** anlatırlar.Halk onun etrafında toplanır.Böylece halkla bütünleşir. Ali Fuat Paşa Ve Rauf Bey Amasya aya gelirler.'

Mustafa Kemal Paşa kendi bölgesindeki illere telgraf çekerek ,temsilcilerini Amasya'ya göndermelerini ister.Yanındakilerle ve temsilcilerle toplantı yaparÖnceden hazırladığı Amasya Genelgesinin maddelerini görüşür.Amasya Genelgesi 22 Haziran 1919 Tarihinde yayınlanmıştır. Bu genelge Kurtuluş savaşının ve Cumhuriyetin ilk temel belgesidir.

1-Vatanın tamamiyeti milletin istiklali tehlikededir.

2-Hükümet üzerine aldığı sorumluluğun gereğini yerine getirmemektedir .Bu hal

milletimizi yok sayıyor.

n3-Milletinistiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

4-Milletin hal ve durumunu göz önünde tutarak ve ulusun hakkını bütün cihana işittirmek için her türlü etki ve denetimden uzak bir heyeti milliyenin kurulması gereklidir.

5-Anadolunun en güvenilir yeri olan Sivas'ta milli bir kongre toplanacaktır.

6-Bunun için tüm vilayetlerin her kazasından milletin itimadını kazanmış üç delegenin hemen yola çıkarılması gerekmektedir.

7-Her ihtimale karşı durumun gizli tutulması ve delegelerin gerekli görülen yerlerde gizlice gelmeleri gerekir.

8- 10Temmuzda doğu illeri için bir kongre yapılacaktır tarihe kadar diğer vilayetlerin delegeleri Sivas'a ulaşabilirse Erzurum Kongresinin üyeleri deSivas genel toplantısı üyeleri ile hareket ederler.

Bu karara Konya 'daki kolordu komutanı Mersinli Cemal paşa Ali Fuat paşa da kararı imzalar,XV.Kolordu komutanı Kazım Karabekir paşaya gönderilir, izasını atar.Albay RefetBey(Paşa), Rauf Bey imzalar.

Tamim şifre ile bürün askeri ve mülki amirlere ve İstanbul'da bulunan bazı önemli kişilere ayrıca uzun bir mektup yazar .Özetle

1 yalnız mitingler büyük gayeleri hiç bir vakit kurtaramaz

2.Bunlar ancak milletin sinelerinden doğan güçlü bir birlik olursa yol gösterici olur.

3.Zaten acı olan durumu tehlikeli hale getiren en etkin neden İstanbul'daki

Çeşitli akımlar ve ulusun isteklerini kötü bir şekilde parçalanmaya uğratan siyasal

ve ulusal olmayan propagandalardır. Bunların kötü sonuçlarını görmekteyiz

4-Artık İstanbul Anadolu'ya hakim değil , tabi olmak mecburiyetindedir.

Hükümet İngilizlerinbaskısı ile Mustafa Kemal'in azledilmesine karar verir ('24 Haziran 1919').Mustafa kemal "Bu emir milletin sesini boğmaktır"diyerek itiraz eder,emrin gerilmesini ister.Fakat hükümet onun yerine Kazım Karabekir'i atamak ister.Kazım Karabekir bunun doğru olmayacağını anlatarak görevi kabul etmez .Hükümetle Mustafa Kemal arasında çatışma başlar.Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey kararı bütün Türkiye'ye duyurur.(24 Haziran 1919) Bu tamimin özeti şudur:

Musafa Kemal büyük bir komutandır, bununla beraber zamanı siyaseti bilmediği için bütün çalışkanlığına rağmen yeni görevinde başarılı olamamıştır.İngilizlerin isteği üzerine görevinden alınmıştır.Görevden alındıktan sonra da yaptığı işler kusurlu olduğunu ortaya çıkarmıştır.Bazı dernekler kurarak ,teller çekerek halkı biribine kır- dırmakta bundan yararlanarak halkı haraca kesmektedir.Mustafa Kemal hakkında karar vermek Harbiye nezaretine aittir.Fakat dahiliye Nezaretinin kesin emri Mustafa Kemal'in görevden alındığını bilmek, onunla bağlantı kurmama ve verdiği emir ve telgrafları işleme koymamanızdır

Fakat İstanbul'daAli Kemal Bey 27 haziranda İstifa eder.İstifa nedenini şöyle açıklar.Özetle "Osmanlı ülkesinin çeşitli yerlerinde ortaya çıkan karışıklıklar ve başkaldırmaları durmak ve ortadan kaldırmak için gereken önlemleri tümünden ve doğrudan doğruyaAlmak benim görevimdi.Pek az bir zaman süren

Dahiliye Nezaretindeki görevimi yerine getirdiğimi, Aliolayların genişlemesine neden olduklarından , nezaretten çekilmek için istifamı kabulünü arz ederim.”Diyor.

Dahiliye Nazırı Ali Kemal Beyin yayınladığı Tamime karşı XX.Kolordu Komutan Ali FuatPaşa Batı Anadolu’daki bütün kumandanlara Ve valilere bir genelge yayınlar. Özetle şunları yazar”**DahiliyeNazırı ALİ Kemal Beyin düşmanlarımızla birlik olup Milletin mukavemetinikırmak ve mukavemet merkezini dağıtmak için elinden gelen her fenalığı yapmakta ısrarlı olduğu açıkça göstermektedir.”** Diyerek uyarır.

Mustafa Kemal Paşa’nın azli duyulunca çevrede bir dedikodu başlar.Bu işi yürütenlerin İngiliz Muhipleri Cemiyeti üyesi Sait Molla ile bu cemiyetin başkanı Rahip Frew’dır.Bunlar,Ali Kemalle ilişkileri olduğu anlaşılmıştır.Mustafa Kemal Paşa daha Amasya’da bulunduğu zaman Sivas’ta bazı kişilerin aleyhinde bulunduklarını ve kentin duvarların birtakım yaftalar astıklarını öğrenmişti .Sivas’ta bulunan Miralay İbrahim Teali Bey , Sivas valisi ile görüşüp bunları kaldırdı.Mustafa Kemal Paşa aldığı bilgilere dayanarak 26 Haziran 1919’da Sivas üzerinden Erzurum’a gitmek için sabah erken Amasya’dan ayrılır. Bozuk yollardan güçlükleTokat’a gelir Tokat ozaman küçük bir kazadır. Kazaya girişte bir takım asker görür.Arabasından iner kuşku ile onlara yanaşır.Askerlerin başındaki binbaşı hemen selam durur”Hoş geldiniz paşam ben Askerlik Şubesi reisi ,der Tekmil verir . Mustafa Kemal,binbaşının elini sıkır.Böylece kuşku dağılır bir gece burada kalır. Tütmenden bir müfreze tertip eder.Tokat telgrafhanesine el koyar..Sivas valiliğine göndermek için bir telgraf yazar,altı saat sonra çekilmek üzere memura teslim eder.Sivas valiliğinin kendinden önce davranmasını böylece önler.

İstanbul Mustafa Kemali azlettikten sonra tutuklanmasını da emreder.Hükümet, İstanbul’dan askerlikten ayrılmış kurmay Albay Ali Galp’e rütbeleri gerivererek, Mustafa Kemali yakalaması ve tutuklamasıiçin Elazığ Valiliğine atar.İstanbul’dan görevine giderken yanına birkaç memur alır.Mustafa Kemal Paşanın Sivas’a geleceğini öğrenince onu yakalamak içinSivas gelir ..Sivas valisi Reşit Paşaya Dahiliye Nezaretinin emrini anlatarak Mustafa Kemalın yakalanmasını ve tutuklanmasını istedi.”Ben olsaydım derhal kollarını bağlar tutuklardım”der.Reşit Paşa bu işin öyle kolay olmayacağını anlatmış. Fakat Ali Galip Bey düşüncesinde ayak diretir, valiyle bu konuda tartışırken ,Mustafa Kemal Paşanın telgrafı gelir.Vali şöyle bir göz atar.AliGalip’e uzatır “Mustafa Kemal geliyor buyur yakala’ ’diyerek **ona verdi.Ali** Galip telgrafı alıp inceleyince telgrafın dün verildiğinigörünce sapsarı kesilir. “Geliyor değil gelmiş” der.Vali Reşit Paşa “ Ben karşılamaya gidiyorum”demiş telaşla arabaya binip karşılamaya gitmiş..

Mustafa Kemal Sivas yakınında Numune Çiftliğine gelir .Buraya geldiği zaman, bulunan Miralay İbrahim Tali Bey Mustafa Kemali karşılar olanları anlatır .Sonra da hazırlık yapmak için Valinin biraz zaman kazanması için kendisini görevlendirdiğini anlatınca ,Mustafa Kemal”Ç abuk otomobillere ve Sivas ‘a”der.Tam o sırada Vali Reşitpaşa gelir.”Bir kahve içmez misiniz? ”der.Fakat Mustafa Kemal “Kahveye lüzumyok.Hemen hareket etmeliyiz.”Siz benim yanıma ...” Vali”Efendim sizin yanınıza Rauf Bey binsin .Benarkadan otomobille gelirim” .derMustafa Kemal”-Hayır hayır siz buraya”Der otomobile bindikten sonra Mustafa Kemal “Sen beni tevkif etmek için kaç kişi bulabildin.Bunları nerede pusuya yatırdın? Diye sorar.Vali Paşa”Aman Paşam bu nasıl söz.”der.”Mustafa Kemal Paşa “Ali Galiple yaptığınız münakaşadan haberim var.”derŞehre yaklaşıncı coşkulu bir kalabalık Mustafa Kemal Paşayı Karşılar,askerler selam duruşunageçmişler .Otomobilden inip akeri ve halkı selamlar.Sonra Kolorduya gider Ali Galip ve adamlarının yakalanmasını emreder.Yakalanıp getirilenlere Mustafa Kemal sert ve ağır sözler söyler. Ali Galip yalnız görüşmek ister.Buraya

Mustafa Kemale yardımcı olarak geldiğini sabaha kadar ispat etmeye çalıştı. Mustafa Kemal onu serbest bırakır. Mustafa Kemal Paşa o gece uyumadan. '28/29Hziran 1919dErzurum'ahareket ettiler Refaiye 'ye geldiler, geceyi orda geçirirler . Fırat ırmağın yanındaki şoseye inerler. Orada büyük bir kaya yola düşmüş, yolu kapatmış, yanlarında bulunan bir kazma ile yolu açarlar. Erzincan'a ogün ulaşmak için yola çıkarlarsular yolu kapattığı için orada durdular.Ogeceyi orda açıkta geçirdiler. Yanındakiler battaniye serip yattılar, kendisi üstü açık otomobilinde yattı.Sabah yolaçıktılar. Kazım Karabekir Paşa 'da Mustafa Kemal Paşayı Karşılamaaya gelmişti.Mustafa Kemal öğlenden sonra Ilıcaya ulaştı.Bir söğüt gölgesinde kahve içip sohbet ederken,bir göçmen topluluğu söğütlerin altına geldi.Başlarında bulunan adam oradakileri selam verdi.Mustafa Kemal paşa adamın hatırını sordu:

-Ağa böyle nerden geliyorsun?

-Rus gelirken muhacir olmuştuk, çukur ovadaydım, şimdi köyüme dönüyorum.

- Yoksa oralarda geçinemedin mi?

-Hayır paşam..Çukurova cennet gibi yer. Bize tarla da verdiler rahattık. Yalnız son günlerde bizim Erzurum'u Ermenilere vereceklermiş, geldim ki göreyim kimin malını kime vereceklermiş!

Mustafa Kemal paşa arkadaşlarına dönerek:

-Bu milletle neler yapılmaz, der.

Mustafa Kemal Paşa kötü koşullarda 3.Temmuz 1919 tarihinde Erzurum'a gelir. Coşku ile Karşılır. Erzurum'da güvenlik ve İstanbul'un olumsuz bildirilerini önlemek için telgrafhaneleri uyardı 4.Temmuzda askeri kıyafetle Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetini ziyaret etti. Bölgede bazı önlemler aldı. Kazım Karabekir Paşa, Rauf Bey,İzmit mutasarrıfı Süreyya Bey. 3. Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı Kazım Bey, Kurmay Hüsrev Bey ,Doktor Refik Bey ile toplanıp durumu değerlendirdiler .Mustafa Kemal durumun zorluklarını anlattı .Bütün bu işi örgütleyecek ve yürütecek bir kişinin sorumluluğu yüklemesi gerektiğini Söyler ,toplantı biter.İkinci toplantıda Mustafa Kemal başkanlığı üstlenmesini ve kendisine yardımcı olacaklarına söz verirler.Vazifede olduğu zaman gibi kendisini önder olduğunu kabul etmelerini ister.Arkadaşları kabul eder ve onaylarlar. 10 Temmuz 1919 da Vilayetlerden gelecek delegelerin gelmesini sağlamak için komutanlarına emirler gönderir.

Amasya'da kolordu komutanı Albay Refet bey Kazım Karabekir'e Paşaya bir Telgraf gönderir .İstanbul hükümetinin Mustafa Kemal hakkındaki kararını bildirir. Ayrıca Mustafa Kemal askerlikten çekilmesi, Sivas'a gitmemesini, Erzurum'da kalmasını önerir00 .Harbiye Nazırı ,Kazım Karabekir Paşadan Mustafa Kemal tutuklanmasını istemişti. Bu durumu öğrenen Mustafa Kemal çok üzüldü. Rauf Beye''Sivil olursak her şey biter Rauf. Devlet makam ve mesnedinin başka bir değeri vardır. Bu mücadelede emir vermek için resmi bir yetki ister.''der. Rauf Bey onu sakinleştirir.

Mustafa Kemal Harbiye Nazırı ve padişahın gönderdiği kandırıcı telgraflarla İstanbul'a dönmesini isteyen nazıra ret yanıtı verir. 8 Temmuzda telgraf başına çağrıldı. Postaneye Mustafa Kemal ,Kazım Karabekir Paşa ve Rauf Bey birlikte gittiler. Önce Nazır Mustafa Kemale İstanbul'a dönmesini istemiyorsa bir yerde otur bir şeye karışma "dedi. Sonra hem nazır hem padişah kesinlikle İstanbul'a dönmesini istediler. Mustafa Kemal kabul etmeyince telefon kapandı. Arkadaşları Onlardan önce davranıp istifa etmesini istediler .Biraz düşündükten sonra askerlikten istifa etti. Mustafa Kemal paşa İstifa edip askerlikten ayrılınca, Kurmay Başkanı Kazım Bey gelir.

-Paşam siz askerlikten istifa ettiniz, benim bundan sonra bu vazifeme devam imkanı kalmamıştır. Evrakları kime teslim edeyim? der.

Üzüntülü olan Mustafa Kemal Paşa, hayretle

-Ya öyle mi efendim? der. Kazım Bey odadan çıkınca Rauf Beye

-Rauf gördün mü? Devlet makam ve mansıbın kıymetini. der.

Mustafa Kemal Kolordu Komutanın tutumunu merak eder. Çünkü gelen emir

kesindir. Kolordu komutanının devlete karşı dayatmasının bir sınırı vardır, diye düşünür.

O sırada Yaveri Cevat Abbas Mustafa Kemalın odasına girer. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir'in gelmekte olduğunu bildirir.

-Gördün mü Rauf söylediklerim doğru değil miymiş?

Kazım Karabekir Paşa sakince Mustafa Kemal Paşaya yaklaşır. Askerce bir selam verir ".Emrinizdeyim Paşam", der durum aydınlanır.

23 Temmuzda1919'da Mustafa Kemalın Kongreye katılmak için bir yerden delege olması gereklidir. Cevat Dursunoğlu ve Emekli binbaşı Kazım Bey istifa ederler. Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey delege olur. Kongre toplanır. Dernek başkanı hoca Raif Efendi açış konuşmasını yapar. Mustafa Kemal paşayı Kongre başkanı seçerler.Kongrede Derneğin İstanbul'da bulunan Merkez idareye, telgrafla mekezi umumi namına Konuşma ve önerilerde bulunma hakkının Mustafa Kemal Paşaya Verilmesi istenir. İstanbul yetki verildiğini telle bildirir.On dört gün süren kongre şu kararları alır.

- 1- Milli sınırlar içinde vatan bir bütündür,parçalanamaz.
- 2- Her türlü yabancı işgalve müdahalesine karşı Osmanlı Hükümetinin dağılması sonunda millet birlik içinde kendini savunacaktır..İstanbuldaki hükümet vatanın ve bağımsızlığın korunmasını sağlayamadığı taktirde,bu amacı sağlamak için bir geçici hükümet kurulacaktır. Bu hükümeti milli kongre seçecektir.Kongre toplanmış değilse,bu seçimi Temsil Heyeti yapacaktır.
- 3- Kuvayı milliyeyi amil ve milli iradeyi hakim kılmak esastır.

4- Hıristiyan unsurlara siyasi hakimiyetimizi ve içtimai dengemizi bozacak i Manda ve himaye kabul edilemez.

5-Milli meclisin derhal toplanması ve hükümetin icratının denetlemesinin sağlanmasına çalışılacaktır. Bu karar Kurtuluş savaşı ve Cumhuriyetin kuruluşunun İkinci temel belgesidir.

.Sadrazam Ferit Paşa Kongreye karşı bir bildiri yayınlar "Anadolu'da , başkaldırı ortaya çıktı. Kanuni Esasiye muhalif olarak meclisi mebusan İsmi altında toplantılar yapıyorlar. Bu hareketin mülki amir Ve askeriye tarafından men edilmesi gerekir." Der.Buna karşı kongre Meclisi Mebusanın toplanmasını talep eder. Bir telgraf ile Padişaha,sadrazama, ilgili makamlara bildirdi.Kongre bir temsil heyeti kurdu. şöyle oluştu:

Mustafa Kemal Sabık Üçüncü Ordu müfettişi

Rauf Bey Eski Bahriye Nazırı

Raif Efendi Eski Erzurum mebusu

İzzet Bey Eski Trabzon Mebusu

Servet Bey Eski Trabzon mebusu

Şeyh Fevzi efendi Erzincan Nakşi şeyhi

Bekir Sami Bey Eski Beyrut valisi

Sadullah Efendi Eski Bitlis Mebusu

Hacı Musabey Mutki Aşireti Reisi

Mustafa Kemal Paşa 29Ağitos 1919' Sivas'a gitmek için Erzurum'dan yola çıkar..Kazım Karabekir,barış anlaşmasının esasları belli oluncaya kadar beklenmesini ister,Rauf Bey ve Rafet Bey Bu kongrenin yapılmasına karşı çıkıyorlardı. Sivas valisi kongrenin Erzincan'da yapılmasını istemiyordu.Heyeti Temsiliye üyelerinin bir bölümü eşitli nedenle göstererek Sivas'a gelmediler.Sivasa gidenler:

Mustafa Kemal Paşa

Rauf Bey

Hoca Raif Efendi.

Şeyh Fevzi Efendi

Bekir Sami Bey

İstanbul hükümeti Sivas Kongresinin yapılmasını engellemek, dağıtmak amacıyla engeller çıkarır. Erzincan'dan Sivas yönüne giderken bir askeri birlik durdu. Kürt eşkıyalarının yolu

tuttuğunu söylediler. Mustafa Kemal yanlarında bulunan iki makinalı tüfek taşıyan arabayı önlerine alır. Arkadaşlarına hazırlıklı olmasını söyler' Bir çatışma olursa sağdan soldan ateş olur, ölen olursa onlara hiç bakmadan hızlıca geçip gitmeye çalışmalarını bildirdi. Fakat denilen yere geldikleri zaman kimsenin bulunmadığını gördüler. 2. Eylülde 1919'da Sivas'a ulaşılar. Halk coşku ile karşılar, Vali ve Kolordu komutanı, delegelerin ve Temsil Heyetinin kalacaklar yeri ve kongre yapmak için liseyi hazırladılar

4 Eylül 1919 da gelen delegelerle Temsil Heyeti lisede toplanır. Heyeti temsiliye başkanı olarak Mustafa Kemal bir konuşma yapar. Fakat Mustafa Kemal ve arkadaşları hakkındaki olumsuzlukları gidermek ve İttihatçı olmadıklarını göstermek için kongrede bulunan delegelerin yemin edilmesi istenir. Bir yemin formülü hazırlanır.

"Yurdumun ve Milletimin kurtulup barışa kavuşması dışında herhangi

Bir kişisel hırs ya da çıkar peşinde koşmayacağıma, İttihat ve Terakki

Fırkasını tekrar canlandırmaya kalkışmayacağıma, hiçbir siyasi patinin

Çıkarına hizmet etmeyeceğime Tanrı'nın adı üzerine yemin ederim."

Yemin merasiminden sonra Kongre başkanı seçimine geçilir Delegeler, aralarında bazı toplantılar yaptılar .En yakın arkadaşı **Rauf** Bey Mustafa Kemal'in Kongre başkanlığına seçilmesini istemez. Bir delegede geldiği vilayetin baş harfine göre bir gün ve ya bir hafta dönüşümlü olarak başkanlık yapmasını teklif eder. Teklif reye konulur ve reddedilir. Mustafa Kemal sim bildirmeden başkanı, reye sunar , Mustafa Kemal başkanlığa seçilir.

Sivas kongresinin iki konusu vardı. Birincisi Erzurum Kongresi Tüzüğü'nün içeriğini değiştirip bütün yurdu kapsayacak bir metin haline getirmek böylece Yurdun çeşitli yerlerindeki direniş örgütlerini bir merkeze bağlamak, örgütlenmeye bir düzen vermek, ayrıca Temsil heyetinin yetkilerini güçlendirmektir. İkincisi Temsil heyeti Sivas'a gelmeden buraya gelen kişilerin hazırladığı muhtıraları görüşmekti, Erzurum'daki cemiyetin adı "Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"ydi. Bu bölgesel bir cemiyetti. Bunun için Tüzüğü'nün adının ve içeriğinin değişmesi gerekiyordu. Tüzük şöyle değişti

1-Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

2-Heyet-i Temsiliye vatanın bütünü temsil eder.

3-Her türlü işgal ve müdahalenin ve Rumluk ve Ermenilik kurmak

amacına dönük hareketin reddi için birlikte savunma ve direnme esası kabul edilmiştir.

4-Osmanlı hükümeti yabancı devletlerin baskısı ile mülkümüzün herhangi bir parçasını terk ve ihmal etmek zorunda kalırsa bu durumda idari, askeri, siyasi durumların belirlenmesi ve saptanması için geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu değişmeler den sonra kongre bütün Türkiye'yi temsil eden bir Kongre durumuna gelir. Bu Kongreyi Temsil edecek yeni bir temsil heyeti seçilir.(11.Eylül 1919)Bu Heyeti Temsiliye Türkiye'yi temsil eder. Mustafa Kemal halk tarafından seçilmiş kişilerden oluşan Temsil Heyeti başkanı olarak Türkiye'nin doğal LİDERİ olur. Bu belge halkın temsilcileri tarafından kabul edilmiş Kurtuluş savaşı ve Cumhuriyetin üçüncü temel belgesidir.

Bundan sonra kongrede gelen delegelerin muhtıraları üzerinde açılan müzakereler , yapılırken çeşitli çevrelerden Amerikan mandası için büyük bir baskı gelir.Hatta İstanbul'daki yakın arkadaşları, mektuplarla çeşitli raporlarla bu baskı artar.Kongredeki delegeler de aynı görüşü paylaşırlar sonuçta manda konusuna dönüşür. Uzun konuşma ve tartışmalardan kongre delegeleri arasında düşünce ayrılığı olduğu anlaşılır.Fakat Mustafa kemalin en yakınındakiler mandadan yana oldukları anlaşılır.Mustafa Kemal Erzurum kongresi "manda kabul edilemez"ilkesinde direnir. Fakat Amerika kongresinden ülkemizi inceleyecek heyetin gelmesin karar verilir.Amerikan senatosuna bir yazı ile durum bildirilir .12 Eylül 1919'da kongre biter.Böylece Anadolu'da bir yönetim merkezi ortaya çıkar.

Bunun üzerine Damat Ferit Hükümeti Ali Galip'i yeniden Heyeti temsiliye'yi dağıtmak için görevlendirmek isterler .Bir pazarlıktan sonra kabul eder.Aşağıdaki telgraf bu pazarlık sonunda yazılmıştır.

Dahiliye Nezaretine

Bu ayın on dördüncü günü kafi kuvvetle eşkiyanın takip derdesti(Yakalanması) için Malatya'dan hareket edecek şekilde gereken önlemler icra edilmiştir. Biavnilah tala(allahın yardımı ile) müsademe (Çarpışma) sonunda başarılı olacağımıza itimat buyrulsun .Yalnızışaratın cevapları vegerekli olan tehir buyrulmamalıdır.-Elaziz valisi- Galip 9.9.1919.

.Mustafa Kemal bu yazışmalar üzerine Dahiliye Nazırı Adil Beye çok ağır ve suçlayıcı bir tel çekti. Son tümcesi şöyledir"**Güvendiğiniz kişilerin ve kuvvetin sonucunu öğrendiğiniz zaman kendi akıbetinizle Karşılaştırmayı unutmayınız"**der.

Ali Galip olayı Heyeti Temsiliye'yi daha hareketlendirir. Damat Ferit Paşaya bir telgraf çekerek, istifa etmesini isterler. Bundan sonra İstanbul'la haberleşme

kesilir. Ancak Milli Kurtuluş hareketini desteleyen mülki amirleri padişah değiştirir..Buna karşı Mustafa Kemal İstanbul'u destekleyen ve ya tarafsız görünen amir ve komutanları yerine atamalaryapar. Karşılıklı sessiz bir iç savaş vardır, Anadolu'da. Batı Anadolu'da işgal dışında kalan Bolu Kastamonu ve batı Anadolu'daki yerel direniş örgütlerine düzen verme ve kongreye bağlamak için kongre Ali Fuat paşayı Batı Anadolu Kuvayı Milliye kumandanı olarak görevlendirir..Fakat İstanbul hükümeti Ali Fuat paşayı görevden aldı. Yerine gönderilen Paşayı Kuvay-i milliye İstanbul'a geri gönderdi. Ali Fuat Paşa yerli kuvvetleri düzene koydu..Batı cephesi böylece kuruldu.

İçerde İstanbul'la bağlantı kesilmişken Amerika, Kafkaslarda bir inceleme gezisine için General Harbord'u görevlendirdi. '22 Eylül 1919 Sivas gelir. Mustafa Kemal'le görüşür. Türklerin tarihini över. Sonra Şunları söyler' 'müttefiklerimizle" dört sene savaştınız yenildiniz Dördünüzün bir arada Yapamadığını şeyi bu durumda tek başınıza yapmayı nasıl düşünö biliyorsunuz. Fertlerin intihar ettikleri zaman zaman görülür. Bir milletin öldüğünü mü göreceğiz"

Mustafa Kemal".Teşekkür ederim tarihimizi öğrenmişsiniz. Fakat şunu bilmenizi isterim ki biz emperyalistlerin pençesine düşen bir kuş gibi Yavaş yavaş aşağılık bir ölüme mahkum olmaktansa babalarımızın oğulları olarak vuruşa vuruşa ölmeyi tercih ediyoruz."der. General ve arkadaşları sessizce ayağa kalkar:"Biz de olsak böyle yaparız" der. Çıkıp giderler.

(18)

AÇITTAN ŞEBEĞE TEBEK II

Prof. Dr. Süreyya Ülker

Dergimizin Mayıs-Haziran 2023'te yayımlanan 34. sayısında köstebeğin Farsça adlarından biri olan “kûrşebek” sözünün kör anlamına gelen kûr ile tarak dişleri anlamına gelen şebek sözlerinden oluştuğunu, Arapçada ağ sözünün çoğulu olan “şîbak”tan bozma Farsça şebeğin burada köstebeğin taraksı pençesini tanımladığını düşündüğümüzü, bu sözün Kıpçakçada örnekseme yoluyla “kössüz temek” biçiminde özleştirildiğini, Kıpçakçada açıt (pencere deliği) anlamına gelen temek sözünün köstebeğin eğik bir pencereciği andıran ilkel gözlerini tanımladığını düşündüğümüzü, bu sözün Türkiye Türkçesinde “köstebek”e dönüştüğünü yazmıştık. Yazımızda bir çeşit çirkin maymunu tanımlayan şebek sözünün de 15. yy'de Kıpçakçada yine çirkin bir hayvan olan köstebeğin Farsça adının yapısında bulunan şebek sözüne yeni bir anlam yüklenmesiyle oluştuğu kanısında olduğumuzu belirtmiştik. Yazımızdaki köken bilimcilerin Kıpçakça temek sözünün kökenini bilmediklerini yazmıştık. Yazımızın bu ikinci bölümünde temek sözünün kökenini irdelemek istiyoruz.

Açıt anlamındaki temek sözü kanımızca çuvaldız anlamındaki Kıpçakça, Orta Türkçe “temen” (Div, Toparlı 2003) ile karşılaştırılabilir. Bu söz halk dilimizde tütün dizmeye yarayan iğne anlamındadır (Derl). Gülensoy (2007) bu sözü Divan'da tırkaz anlamına gelen “tem” ile birleştirmiştir. Atalay'ın tem biçiminde okuduğu bu veriyi Clauson (1972) “tam” biçiminde okumuştur. Atalay'ın bir yerde temen, bir yerde “tümen” biçiminde okuduğu veriyiyse Clauson (1972) yalnızca temen biçiminde okumuştur. Doerfer'e (1963-1975) göre bu sözün Ana Türkçe (urtürkisch) biçimi “tebene”dir. Bu biçimiyle Moğolcaya geçmiş, Özbekçeye “tevene” biçiminde dönmüş, bu biçimiyle Farsçaya geçmiştir. Tebene biçimi Moğolcadan Çağataycaya da dönmüştür. Bu biçimi halk dilimizde yorgan iğnesi, çuvaldız anlamlarındadır (Derl). Räsänen (1969) Orta Türkçe temenle Moğolca tebeneyi iki Altay dilinin ortak verisi olarak değerlendirmiştir. Ögel (1978) Mançuca biçiminin “temene” olmasının konuyu genişletip karanlıklaştırdığını belirtmiştir. Ögel'in, sözcüğün Farsçada “temne” biçiminde çuvaldız anlamında geçtiği yolunda verdiği bilgiyiye doğrulayamadık. Bu veriler tem, temek, temen sözlerinde aç-, del- anlamlarına

(19)

gelen bir Türkçe “tem-“ eylem kökünün saklı olduğunu düşündürmektedir. Bu varsayım Atalay’ın (1941) -ene sonekini addan ad oluşturan bir sonek olarak değerlendirmesine dayanılarak eleştirilebilirse de Atalay bu sonekin kalın ünlü eşdeğeri olan -ana sonekinin eylemden ad oluşturduğunu yazmıştır; ancak verdiği örneklerin hepsi kökeni tartışmalı sözcüklerdir. Öte yandan Hatiboğlu (1981) ile Korkmaz (2007) Atalay’ın sonek olarak değerlendirdiği birçok veriyi böyle değerlendirmemektedirler. -Anayla -ene de bunlardandır. Doerfer’in görüşü doğruysa kaynaklara girmemiş bu varsayımsal kökün eski biçimi “teb-“ olmalıdır.

Bu durumda Radloff ile tarama dergisi (1934) dışında bütün kaynakların Farsça bir alıntı olarak değerlendirdikleri, savaş baltası anlamındaki “teber” sözünün de bu verilerle karşılaştırılması gerekir. Türkçede komutan anlamındaki “elteber” sözünün Orhun yazıtlarına dek izlenmesi (Tekin 2006) düşündürücüdür. Bu san eski Uygur örülerinde “ilteber” biçiminde geçmektedir (Caferoğlu 1968). Dilçin (2014), günümüzde erkek adı olarak kullanılan ilteberin yapısındaki teberi savaş baltası anlamındaki teberle birleştirmiş, teberi Farsça bir alıntı olarak değerlendirmiştir. Görüşünü yazışarak sorduğumuz Doerfer de Farsça bir alıntı olarak değerlendirmişti (Ülker 2022). Teber sözü Radloff’un ileri sürdüğü gibi Türkçeyse, varsayımsalteb- eylem kökünün kes-, yar- anlamlarına da geliyor olması gerekir. Vur- anlamındaki tep- eylem kökünün türevi olan tepre- eylem gövdesinin adı eski Uygur örülerinde Clauson’ca (1972) tepre-, Caferoğlu’nca (1968) tebre- biçiminde okunmuştur. Bu durumdateb- kökü vur- anlamındaki “tep-“in kökteşi olabilir. Teber de vuran anlamında olabilir. Elteber, ilteberin yapısındaki teber açar anlamındaysa bu sözler algan (fatih) anlamına geliyor olmalıdır. Bu durumda buradaki teberin balta anlamındakiyle ilgisi tartışılabilir. Balta anlamındaki teberin 13. yy öncesi Türkçe kaynaklarda geçmemesi elteberin yapısındaki teberin savaş baltası anlamındakiyle birleştirilmesini daha da tartışmalı kılmaktadır. Tebenenin yapısındaki teb- vur- anlamındaki “teb-“in anlamı genişlemiş biçimi olabilir. Bu durumda bu kökün burada vurarak aç-, vurarak del- anlamına geliyor olması gerekir. Akdoğan (2022) ilteberiHati hanlarına takılan bir ad olan “Tabarna” ile, bunu çift anlamına gelen Sümerce “tab” ile karşılaştırmıştır.

Doerfer’e göre Moğolcadan Özbekçeye dönen teveneyle Divan’da (eti) şişe sapla- anlamına gelen tev- eylem kökü arasındaki yakınlığı düşündürücü buluyoruz. Bu kök, varsayımsalteb- eylem kökünün Orta Türkçede yazılı

(20)

kaynaklara giren tek biçimi olabilir. Clauson’a (1972) göre Eski Kıpçakçaya tırmala- anlamında “dev-“ biçiminde gelmiştir. Anadolu’da “dev-“, “devi-“ kaşı- anlamındadır (Derl). Gülensoy (2007) seyrek, eğreti dikiş anlamındaki “teyel”itev- kökünün türevi olarak değerlendirmiştir. Teyel sözü Eyuboğlu’na (1991) göre değ- eylem kökünün türevidir. Doerfer (1963-1975), Deny’nin “tigil”, Steingass’ın (1947) “tigl” biçiminde verdiği yama anlamındaki Farsça sözün Deny’ye göre Osmanlıca teğelden bozma olduğunu, ancak kendisinin Osmanlıca sözün Farsçadan bozma olma olasılığını daha yüksek gördüğünü belirtmiştir. Nişanyan (2018) Doerfer’in görüşüne dayanarak dik- anlamındaki Eski Türkçe tik- eylem kökünün türevi olduğunu sandığı bu sözcüğün Farsçaya yama anlamında geçip, oradan Osmanlıcaya teğel biçiminde dönmüş olabileceğini ileri sürmüştür. Tietze (2021) teyeli Farsça bir alıntı olarak değerlendirmiştir. Ahmet Vefik Paşa’dan (2000) başlayarak kökleşik sözlüklerimiz (Ağakay 2011, Fraşerî 2010, Özel 2018, Redhouse 1999, Tuğlacı 1971) bu sözü Türkçe dışında bir kökene bağlamamaktadırlar. Doerfer eyer altına konan keçeyi tanımlayan Farsça “tegeltü”nunDeny’ye göre teğelin türevi olan Osmanlıca “teğelti”den bozma olduğunu yazmış, kendisine göreyse Eski Osmanlıca “teğelti”, “tegeltü” sözlerinin biçimsel giyim (Art Kleidung) anlamındaki Moğolca “degel”in sonuna Türkçe –tü soneki gelmesiyle oluştuğunu, sözcüğün “tegeltey” biçiminden teğeltiye dönüşmüş de olabileceğini belirtmiş, Farsçada Eski Osmanlıca bir verinti olarak değerlendirmiştir. Sözcük Farsçada gerek Steingass’a (1947), gerek Deny’ye (Doerfer 1963-1975) göre teğelti biçiminde de kullanılmaktadır. Eren (2020) ile Gülensoy’a (2007) göre de Moğolca “degel”in türevidir. Eren (2020) ile Karaağaç’a (2008) göre de Farsçaya Türkçeden geçmiştir. Nişanyan (2018) ile Tietze (2021) ise Steingass’ın (1947) Farsça dışında bir kökene bağlamadığı bu sözü Türkçede bir Farsça alıntı olarak değerlendirmişlerdir.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 11. bası. TDK. Ankara, 2011.

Akdoğan R. Anadolulu kelime HatticeTabarna’dan eski Türklerde il-teber’e doğru. Çukurova Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2022; 31 (2): 536-559. <https://dergipark.org.tr/pub/cusosbil> .

Atalay B. Türk dilinde ekler ve kökler üzerine bir deneme. TDK. İstanbul, 1941.

Caferoğlu A. Eski Uygur Türkçesi sözlüğü. TDK. İstanbul, 1968.

Clauson G. An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish. University Press. Oxford, 1972.

(21)

Türkiye’de halk ağzından derleme sözlüğü. TDK. Ankara, 1963-1982.

Dilçin C. Adlar sözlüğü. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul, 2014.

Divanülûgat it Türk dizini. TDK. Ankara, 1972.

Doerfer G. Türkischeundmongolische Elemente im neupersischen. Franz SteinerVerlag GMBH. Wiesbaden, 1963-1975.

Eren H. Eren Türk dilinin etimolojik sözlüğü. Haz. Akalın ŞH. TDK. Ankara, 2020.

Eyuboğlu İZ. Türk dilinin etimoloji sözlüğü. 2. bası. Sosyal Yayınlar. İstanbul, 1991.

Fraşerî ŞS. Kamus-ı Türkî. Haz. Yavuzarslan P. TDK. Ankara, 2010.

Gülensoy T. Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü. TDK. Ankara, 2007.

Hatiboğlu V. Türkçenin ekleri. TDK. Ankara, 1981.

Karaağaç G. Türkçe verintiler sözlüğü. TDK. Ankara, 2008.

Korkmaz Z. Türkiye Türkçesi grameri . Şekil bilgisi. TDK. Ankara, 2007.

Nişanyan S. Nişanyan sözlük. Liber Plus. İstanbul, 2018.

Räsänen M. VersuchEinesetymologischenWörterbuchs der Türksprachen. Lexica Societatis Fenno-Ugricae. Helsinki, 1969.

Ögel B. Türk kültür tarihine giriş 5. Kültür Bak. Ankara, 1978.

Özel S, Yaşayan S, Özdemir K, Küçükaras H, Çakmakoglu G. Türkçe sözlük. 4. bası. Dil Derneği. Ankara, 2018.

Redhouse. Türkçe/Osmanlıca- İngilizce sözlük. 17. bası. Sev. İstanbul, 1999.

Steingass F. A comprehensive Persian-English dictionaryin cludingthe Arabicwordsandp hra- sesto be met with in Persianliterature. 3rd ed. London, 1947.

Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları tarama dergisi. TDTC. İstanbul, 1934.

Tekin T. Orhon yazıtları. 2. bası. TDK. Ankara, 2006.

Tietze A. Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati. 2. bası. TÜBA. Ankara, 2021.

Toparlı R; Vural H, Karaathı R. Kıpçak Türkçesi sözlüğü. TDK. Ankara, 2003.

Tuğlacı P. Okyanus 20. yy ansikopedik Türkçe sözlük. Pars. İstanbul, 1971.

Ülker S. Doerfer ile yazışmalar. Yeniden Türk Dili Dergisi Ocak-Şubat 2022; 5 (26): 12-21.

Ülker S. Açittan şebegetebek. Yeniden Türk Dili Dergisi Mayıs-Haziran 2023; 6 (34): 15-24.

Ahmet Vefik Paşa. Lehce-i Osmanî. Haz. Toparlı R. TDK. Ankara, 2000.

DİLİMİZİN DİRENCİYLE

NURAY GÖK AKSAMAZ

İnsanlık yüzyıllardır kültürel (ekinsel) alanda önemli değişimler yaşamıştır ve bu değişim süreci son bulmaksızın devam ediyor. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyeti akıl ve bilime dayalı olarak kurduktan sonra bir kültür devrimibaşlatmıştır. Cumhuriyetimizin 100. yılınıdünyadaki hızlı kültürel değişim sürecinde demokrasi ve barış arayışı içinde karşılıyoruz.

Kapitalizmin (anamlıcılığın) 1970’li yıllardaki bunalımını aşması için öngörülen yeniden yapılanma, dünya ölçeğinde bir değişim sürecini ortaya çıkardı. Yapay belleklerin gündeme gelişi, yazının ve matbaanın keşfine eşdeğerde bir kültür devrimi gibi görüldü. Kuşkusuz arkasında ya da temelinde destekleyen, dayanağı olan bir felsefe ve ideoloji (düşünbilim ve düşüncü) var, bu değişimin.Kültürün yeniden ve yeniden biçimlendirilmesine kapı açan büyüğü anahtar ise bir anlamda teknoloji(uygulayimbilim) olmuştur. Kitle iletişim araçlarının etkili kullanımıyla tüketim toplumu oluşturuldu.Bilişim devriminden sonra sosyokültürel iklim,bilişsel alt yapı üzerindendeğiştirildi.Bilişsel alt yapı, üretim ağı içinde üretimin yapısındaki değişmelerle toplumsal ilişkiler sistemini ve örgütlenme biçimini belirleyerek yeni bir iklim yarattı. Günümüz toplumlarını ağılarda buluşturmak üzere bilişim iklimi oluşturuldu.Kuşkusuz iklim hem ekolojik hem de kültürel olarak sürekli olarak değişir; sözelimi,birdenbire ya da zamana yayılmış iç ve dış göçlerle, kentleşmeyle, değişen üretim biçimiyle, kullanılan teknolojiler ve enerjiyle, ekonomik krizlerle, çatışmalarla, savaşlarla... Kentleşme, kitle iletişimi, bilişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşması ve diğer süreçleri de içeren değişimler, kapitalizmin ağını genişleterek yayılmasıyla ilişkilidir.Sosyal ağlar yapılandırılırken “yeni medya” da oluşturuldu. Kültürel aygıtlar, küresel ağın içinde yeniden yapılandırıldı. Bilgi, üretim sürecinin temel girdisi ve çıktısı durumuna gelirken insanları yönlendirebilme, biçimlendirebilme, kontrol edebilme olanağı da gündeme geldi.Yeniden yapılanan dünya kapitalizmi içinde emek-sermaye-güç dengesi kapsamlı bir biçimde değişti.Kapitalizmiyeniden üreten yeni teknoloji kültürü geniş ölçekte yaygınlaştırıldı.JohnTomlinson’a göre, kapitalizmin yeni bir aşamayagirmesine yol açan başlı değişiklikler, Bilişim Devrimi (Endüstri 3.0) ile sermayenin yoğun biçimdeuluslararası duruma gelmesi ve siyasal güç olarak ulus-devletin aşılmasıdır (Kültürel Emperyalizm, 1999).Küresel sistemin çokuluslu aktörleri aracılığıyla yapılandırılmış olan merkezlessiz ve çokuluslu küresel iletişim ağları,

kültürel bir mekân (yer) yaratarak sürekli bir etkileşim oluşturmakta. Küresel kitle kültürünün üretimi ise kitle iletişim araçları ve bilişim ağlarıyla gerçekleştirilmektedir.

Teknoloji kültürü, üretim ilişkileri çevresinde gelişen maddi kültür iken yeni teknoloji kültürü insanın kültürel çevresini yeniden biçimlendirmekte. Endüstriyel ortamda gelişen teknoloji kültüründen en önemli farklılığı ise sanal ve çoğulcu olması, her tür farklılığı göz ardı edebilme olanağı yaratması. Gerçekliğin kaybolduğu bir kurguda insanları buluşturan dijital (sayısal) ortamın kültürel ve sınıfsal bağları devre dışı bırakması çoğunluk için çekici oldu. Teknoloji ve bilgi, toplumsal örgütlenmenin belli başlı ilkeleri durumuna geldi. Bilişsel alt yapıya dayalı küreselleşme süreci, 1990'lı yıllardan günümüze dek üst yapıyı belirleme yolunda önemli yol aldı. Toplumsal ilişkiler sistemini ve örgütlenme biçimini belirleyerek "dijital ortam"ı dünyada etkili kıldı. İçinde bulunduğumuz süreç, bilgisayar-internet ile özdeşleşen köklü teknolojik gelişmelerin toplumsal yaşamın neredeyse her ayrıntısını biçimlendirdiği bir süreç. Soğuk Savaş sonrası dönemden beri içinde yaşadığımız çağ, "dijital çağ", bilişsel alt yapıyla interneti (bilgisunarı) yoğunlukla kullanan bireyin yeniden üretilen kültürel çevresi ise "post-endüstriyel kültür" ya da "dijital kültür" diye adlandırıldı. Ulus-devletleri yıpratıcı özellikleriyle de belirginleşen küreselleşme sürecinde çok-uluslu ağlarda kültürel bir devrim süreci yaşanıyor. Sürekli olarak geliştirilen yeni teknolojiler güdümlü fiziksel sistemleriyle ve yapılandığı yeni iletişim olanaklarıyla bilişsel olanın içinde yapıntı bir dünyayı kurmakta. Farklı kültürel dokular ağlarda birbirine eklenirken birbiriyle etkileşime girmekte ve küresel süreci besleyen bir iklim oluşturarak sermaye (anamlı/ anapara) ile birlikte kültür de küreselleşmektedir. Öte yandan savaşlar da sürdürülüyor, yeni teknolojilerle yakıp yıkarak, sivil çocuk ayırt etmeden!

Postmodernizm felsefesi ve post-endüstriyel toplum yapılanması ise küreselleşme ve kapitalist modernleşme sürecine dayanıyor. Zygmunt Bauman, postmodern döneme geçişin altında yatan en önemli değişikliğin, bireyin toplumsal olarak yapılandırılma biçiminde, kitlelerin toplumsal olarak bütünleştirilmesinde ve sistematik yeniden üretim sürecine yapılandırılmasındaki derin değişikliğe bulunabileceğini ileri sürmektedir (Siyaset Arayışı, 2000: 203). Bauman, internet ve siber mekân için şunları söyler: "Bilgi sahibi sınıfların ikamet ettikleri, işledikleri ve onun tarafından işlendikleri internet, yaşanan dünyayı dışarıda bırakır. Bu dünyanın parçalarını, ancak uygun biçimde parçalara ayrıldıkları ve böylece işlenmeye

hazır duruma geldikleri zaman kabul eder. Ve onları dışarıdaki dünyaya gerektiği gibi yeniden işlenmiş, soyutlanmış biçimde iade eder. Postmodern entelektüel pratiğin mekânı olan siber mekân, parçalara ayırmaktan beslenir ve parçalara ayırmayı ilerletir, onun hem ürünü hem de başlıca etkin nedenidir (2000: 140).” Yine Bauman, “Dünya, internetin fena halde şişmiş, devasa bir çeşitlemesi gibi geliyor bizlere. İnternet gibi dünya da kontrol edilemez(2000: 154),” der.Dijital teknolojiyle oluşan post-endüstriyel kültür, bilgisayar ağlarına bağlı olarak yakın geleceğin siber kültürünü de karakterize etmektedir. Siber kültürün temel yapı taşlarını zaman ve mekândan bağımsız olma, küresel ölçekte bir ağ ortamının varlığı, tüm iletişim biçimlerinin bir meta-dil (teknoloji dili) oluşturması gibi özellikler oluşturmakta. Otantik (özgün, geleneksel) kültür dönüşerek, dijital bir dil ve ekosistemle küresel siber kültür oluşmakta. Kültürel bir türdeşliğin küresel kapitalizmle sağlanıp sağlanmayacağı bilinmemekle birlikte, farklı kültürlerin küresel ağlarda geniş bir birleşme süreci içinde olduğu düşünülebilir. Küreselleşmenin yerel yapılarla etkileşimi ve yerel kültürlerin küreselleşmesi ise üretim ilişkileri içinde gerçekleşen bir süreç.

Değişen amaçlarla çevrimiçi ağlarda sanal olarak var olmaya bağımlılık, yeni bir yaşam biçimini dayatıyor.Günlük yaşam yerel olarak sürse de bireyin yüzleştiği gerçekliği dönüştürmek için savaşım vererek toplumsallaşma ümidi giderek yok oluyor.İnsanın etkileşim içindeyken kimliğinin sanallaştığı ve öznelliğini yitirerek nesneleştiği ortam,yaşam biçimiyle birlikte değer sistemlerini de önemli ölçüde değiştirmekte. Teknolojinin gelişmiş ülkelerden gelişmemiş ülkelere aktarımı ve küresel pazarlamayla maddi kültürün kapitalist modernleşme sürecinde ana belirleyici olarak öne çıkışı, manevi kültürün de etki alanını daraltmakta. Sorun teknoloji değil, yeni teknolojilerin ne amaçla, nasıl kullanıldığıdır.Endüstri 4.0 ve 5.0 devrimleri süreci de insanlığı tüm kültürel birikimiyle küresel ağlarda derinleşen farklı boyutlara, avatırıyla yer alabileceği meta-evrene taşıyor. Avatar, yapay zekâ uygulamasıyla kişilerin kendilerini ifade etmek için kullandıkları sanal karakterler olarak çevrimiçi ortamlarda yaygınlaşıyor. Yapay zekâ, bir bilgisayarın ya da bilgisayar kontrollü robotun, genellikle akıllı varlıklarla ilişkili görevleri yerine getirme yeteneği olarak kendini gösteriyor.Endüstri 4.0 üzerinden yaşanan dijital dönüşümle iş modelleri ve iş yaşamının gerektirdiği nitelikler de değişmekte. Gelecekte karşılaşılabilecek sorunlar, işsizlik ve nitelikli işgücü eksikliği olabilecek. Bu nedenle yeni politikalara ve eğitim modellerinde değişikliğe gereksinim duyulacak. Öte-evren ya da meta-evren (metaverse)ise bilgisayar ve artırılmış

sanal gerçeklik araçlarıyla fiziksel çaba harcamadan kendimizi duyumsayabileceğimiz çevrimiçi üç boyutlu algısal evren.Toplum 5.0 da insansız teknolojilerle“süper akıllı toplum” yapılandırmayı amaçlıyor.

Dünyadaki böylesi bir iklim değişikliğine birey olarak direnç gösterebilir miyiz? Yeni teknolojiler çok hızla yaygınlaştırılırken ve yapay zekâ ile işbirliği yeni programlar üzerinden dayatılırken direnç göstermek zor görünüyor.Yeni yazılımlar hem çalışma biçimini hem de yaşam biçimiyle birlikte kullanılan dili değiştirerek eylemlerimizi yönlendirme yolunda. Süreçte toplumsal gerçeklikten bağımızı koparmadan üretimi sürdürürken dünyadaki geleceğimize ve insan haklarına dilimizle, özgür ve yaratıcı emeğimizle sahip çıkmamız gerektiği anlaşıyor!Peki, yazmayı bir ulusun bireyi olarak sürdürmemiz zorlaşacak mı,gelecekte? Yoksa yazmaya da gerek görmeden bilgisayara ya da yapay zekâyâ aktarmayı mı yeğler, belleğini insan?Yazın evreninden baktığımızda,yazar Ahmet Miskioğlu’nun “Yazınımız Dilimiz (1999, Türk Dili Dergisi Yayınları:1) adlı kitabında yer alan şu sözleri önemli bence: “Hangi dille yazıyorsanız o dili konuşan ulusun bir bireyisiniz. Yapıtlarınız, o dilin yazın tarihi içinde yer alır, değerlendirilir...” Bu arada değinmek isterim ki şiir yazmak ve okumak, bireyin dilini geliştirerek özgürce düşünmesine olağanüstü katkı sağlar. Şiir dildir, sözcüklerle yazılır,ancak sözcüklerin kullanıldığı bağlamdaki değerini (ki bu değer değişkendir) anadilinde ve kültürel yaşantısı içinde bilebilir, gösterebilir şair. Şiir yazma sürecine bağlı olarak imgelemdeki tasarımlama ya da bilinç dışının dilsel dışavurumu da anadilinde gerçekleşir. Bu nedenle şiir, şairin anadilidir, yurt bellediği coğrafyadabirlikte yaşadığı toplumla bütünleşerek evrene karışan sesidir. En üretken şairlerimizden Fazıl Hüsni Dağlarca, boşuna “Türkçem benim ses bayrağım” dememiştir.

Göğümüz Nar’dan birkaç dizeyle sonlandırayım... Dirimi kuşatanlara karşı/ yaşamın onurunu yok edenlere karşı/ aydınlatmaya yeniden kendi göğünü/ saçtığı tohumlarla dönecek bir gün ozan/ yok sayılsa da ruhu yaşarken/ bilmeye ölümsüzlüğü yeniden dilde/direnciyle şiirin göğümüz nar.

Cumhuriyetimizin 100. yılı kutlu olsun! Dilimizin direnci ve özgür emeğimizle nice yüzyıllara!

YÜZ YILLIK CUMHURİYET**TUNCA TÜMAY**

Toplumların yönetim biçimi genellikle uzun süren ön hazırlıklardan sonra değişir. Yönetim değişikliğiyle çağ atlayan bir toplumu, başka bir değişim yıllar öncesinin geri kalmışlığına da taşıyabilir.

İnanç ve düşüncelerimizin tamamen uyuşmasını beklemediğimiz gibi, toplumu oluşturan bireylerinde kökten değişimleri tümüyle onaylamasını bekleyemeyiz. Bununla birlikte, bireylerinin bilinç düzeyi ve inançlarının çok da çatışmadığı toplumlarda, köklü değişimlere uyum sağlamak belki biraz daha kolay olabilir. İşte tam bu noktada ister istemez şu soru aklıma takılıyor: Bilinç düzeyi ve inançlarımız, kökten bir yönetim değişikliğinin başarılı olmasına yeterli mi?

İnsanların, yaşamlarında baş edemeyeceğini sandığı darboğazlar olduğu gibi, toplumların da ölüm kalım savaşı yapması gereken zamanlar olur. Bu noktaya gelen bir toplum ya gücünü toplayıp direnecek ya da pes edip yok olmakla karşı karşıya kalacaktır. Kurtuluş Savaşı öncesi, tam da böyle bir durumdaydık. Başka devletlerin esareti altında başı eğik yaşamakla, özgür olabilmek için savaşmak arasında bir seçim yapılacaktı. Toplumlar; genellikle yeni bir liderin eşliğinde ölüm kalım savaşı verir. Bazen de başındaki liderden kurtularak aşar darboğazları. Türk Milleti hakettiği liderin, yani ATATÜRK'ün önderliğinde bir kurtuluş savaşı yapmayı seçmiş, ödülü de Türkiye Cumhuriyeti olmuştur.

Bence, Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli kazanımı, saltanatın kaldırılmasıyla başlayan siyasal devrimler, halifeliğin kaldırılması, medeni kanun ve laikliğin anayasal hak olarak kabulüdür. Bunların yanı sıra, hukukta, toplumsal ve ekonomik alanda yapılan devrimler uygar bir toplum olabilmeyi çok hızlandırmıştı. "Gün gelecek şimdi hepimizin hayal sandığı reformları ben gerçekleştireceğim. Mensup olduğum millet bana inanacaktır. Yapılan devrimler, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş medeniyetler düzeyine ulaşabilmesi, uygar bir toplum haline gelmesi için, kısaca cumhuriyet rejiminin başarısı için

zorunludur.” diyen büyük önderimizin ileri görüşüne hayran olmamak mümkün mü?

Yazımın başlangıcında da belirttiğim gibi, bir toplumun köklü bir değişimi tümüyle onaylamasını bekleyemeyiz. Cumhuriyet rejimine ve devrimlere çok karşı çıkan olmuştur. Yüz yıl sonra bugün bile böyle düşünenler küçümsenmeyecek bir azınlıktadır. Bu direnmelerin bir işe yaramayacağının en somut kanıtı; uzun yıllar geçtiği halde (yokluğu varlığını aşamadığından) bizimle yaşayan, ölümüne ağlarken başımızı omuzuna koymak istediğimiz, önderliğini sevgiyle kabul ettiğimiz ATATÜRK ’ümüzün hala varoluşudur.

Halkımızın, modern çağa ayak uydurabilmek için,o zamana kadar adını bile duymadığı demokrasi, cumhuriyet, laiklik kavramlarını içini doldurarak yaşamayı öğrenmeye çalışması ne büyük bir övünç kaynağıdır. Nenelerimizin kara çarşaflarını, dedelerimizin feslerini, poturları bırakıp çağdaş giysilere alışmalarına, küçücük torunlarından okuma yazmayı öğrenme gayretlerine nasıl hayran olunmaz? Yaşam biçiminin bunca hızlı değiştiği bir ülkede, yalnızca bu zorlukların üstesinden gelme çabası bile, Türkiye Cumhuriyetimizin başarısı değil de nedir?

Cumhuriyet; Atatürk’ün “HAKİMİYET KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR” sözünün gereği olarak yönetimde bulunanları değiştirebileceği için, kendini özgür hissedebildiği bir yönetim biçimidir.Tam da bu nedenle, bundan sonra bize düşen görev, devrimlerin desteğiyle süregelen YÜZ YILLIK CUMHURİYET’imizi özenle korumak ve de öpüp başımıza koymaktır.

TÜRKİYE’NİN VAR OLUŞU’NDA ATATÜRK’ÜN, DAYANILMAZ AĞIRLIĞI

FERHAT ÖZEN

Türkiye Cumhuriyeti kurulurken değilse bile sonradan adının Atatürkiye konması ya da değiştirilmesinin önerildiğini bir yerde okumuş muydum, duymuş muydum?

Bu konuda **M. İskender ÖZTURANLI**’nın Türkiye ve Atatürkiye adlı bir kitabı olduğunu da biliyordum. İyi niyetinden kuşku duymadığım yazar, *“Türk toplumu Atatürk döneminin coşkusuna yeniden ulaşmalıdır. Türkiye’yi Atatürkiye yapma uğraşı, bu coşkunun temelidir. Siyasal bağınazlıktan da, dinsel bağınazlıktan da kurtulmanın yolu budur ”* diyor.

Unutmayalım ki sağlığında Atatürk’ü tanrılaştıranlar, daha sonra gericiliğin ve Atatürk düşmanlığının en başında yer almıştır. **“Seni sevmek ibadettir”** diyen **Celal Bayar**, bunların başında gelir.

700 yıllık Osmanlı devleti, adını bir aileden alıyordu. Kurucusu Osman Bey’in adından... **Osmanoğulları** anlamında, **Osmanlı’nın Devleti**nden, zamanla, **Osmanlı Devleti** olarak kısaltılarak, yerleşmiştir.

Yazar, bu örneğe öykünerek **Türkiye** adının da **Atatürkiye** olarak değiştirilmesinin iyi olacağını düşünüyor. Yalnız bir şeyi gözden kaçırıyor. Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devleti gibi, bir ailenin, bir soy devleti olarak kurulmamış, sultanlık olmamış, öyle de sürmemiştir. Buna da en çok **Atatürk** karşı çıkmış ya da en çok o karşı çıkardı sağlığında yapılmak istenseydi.

Atatürk’e tanrılaştırma ölçüsünde abartılı övgüde bulunan çok sayıda şair olmuştur.

“Kabe Arabın olsun, Çankaya bize yeter” diyen Kemalettin Kamu’dan, **“Atatürk’e Ekber! /Atatürk’e Ekber!”** diyen Yusuf Ziya Ortaç’a kadar.

O kadar çok ki daha uzatabiliriz :

**“Evliya odur, peygamber odur,
/Atatürk’ün tapkınıyız!”** (Aka Gündüz.”

“Bir gün olacaktır anıtın Türklüğe Kâbe.” (Edip Ayel)

“Bir güneş gibi yalnız/ Sensin ülkü tanrımız.” (Ö. Bedrettin Uşaklı)

“Allah değil, o yazdı alın yazımızı” (İlhami Bekir)

Atatürk’ün ölümünün 83. yıldönümünde eski gazetelerden bir derleme yapan T24 haberi daha da uzayıp gidiyor. Akit Gazetesi’nin buna

yorumu : “İşte Mustafa Kemal’le ilgili oluşturulmak istenilen “Kemalizm dini”nin sempatizanları” oluyor.

Bu isimler, bu yurdun insanları. Bu abartılı söylemler, **Atatürk’ün, Türkiye’nin var oluşundaki ağırlığını da gösteren**, bazıları dışında, içten söylemler.

Haydi bazılarını çok abartılı bulduk, **bir İtalyan radyosunun Atatürk öldüğünde yaptığı yayına ne diyeceksiniz : “Sezar, İskender, Napolyon ayağa kalkın, büyüğünüz geliyor.”**

Yabancı devlet adamlarının, ozanlarının, yazarlarının yazdıklarına, söylediklerine ne demeli? Onlar da çok abartmışlar doğrusu :

Dünyanın en zeki insanı kabul edilen **Prof. Dr. Nadia Camukova** : “Türkiye’yi yok olma noktasından varlığa taşımış bir Atatürk’ü var. Türkiye Atatürk’ü yaşatmadığı zaman dünya dengesini olumsuz şekilde etkileyecektir”

Şu anda bu öngörü, **Hamas’ın İsrail’e saldırısıyla** doğrulanmış görünüyor. Dünyanın da bölgenin de çivisi çıkmış durumda. (Daha önce Amin Malof’un yazdığı gibi) **Ortadoğu’da dengeyi bozan İsrail ve ABD** saldırganlığının, **Filistin** halkını kendi topraklarında güvende yaşayamayacak kadar zora sokmasıdır. Bölge siyasetinin bilir kişileri bu savaşın **Ukrayna’yla** da bağlantısını kurarak, **Rusyanın** sınır kapısında bir ülkenin NATO üyeliğine, **Rusya’nın** karşılığı olabileceğini de olasılık dışı tutmuyorlar.

Atatürk’ün çağrısı **Yurtta barış, dünyada barış** unutulmuş, **Nadia Camukova’nın** dediği gibi denge bozulmuş, **Amin Malof’un** dediği gibi de ‘**Dünyanın Çivisi Çıkmış**’tır.

ORTADOĞU HALKLARININ KALBI, BUGÜN “YURTTA BARIŞ, DÜNYADA BARIŞ” DİYE ATİYOR.

Ortadoğu halklarının kalbi, bugün **Mustafa Kemal** diye atıyor. “Yurtta barış, dünyada barış” diye atıyor. Nasıl atmasın ki...Bölgedeki **Hamas - İsrail** savaşında insanlar (siviller, kadınlar, çocuklar) caddelerde, enkaz yığınları arasında paramparça. Bu anda ne ekmek ne su yalnızca **barış** dileyebiliyor insanlar, onları duymayan hükûmetlerinden.

Yalnızca Ortadoğu’nun mu? Savaşın yayılabileceği bütün dünyanın kalbi, “yurtta barış, dünyada barış” diyor.

Barış’ın değerini, neden onu yitirince, biraz anlar gibi oluyoruz da, güç bela, **barış** yeniden sağlanınca, neden bir dahaki **savaşa** kadar unutuyoruz o büyüü sözcüğü.

Filistin halkı ne zaman topraklarından atılmak istendi? İşte o günden bu yana, 70 yıldır bölgede “**Solcu Müslümanlarla, sağcı Hristiyanlar**

(30)

arasındaki savaş sürüyor. Burada bir ayraç açmak zorundayım. Tırnak içindeki sıfatlar, bizim kuşağın, ilk gençlik yıllarında, TRT haberlerinde çok duyduğumuz nitelemelerdi. O yıllarda bu bölgedeki savaş haberleri böyle, **“Solcu Müslümanlarla, sağcı Hristiyanlar arasındaki çatışmalarda şu kadar kişi öldü”** biçiminde ve doğru verilirdi. Sonra aşırı sağ hükümetler, sol propaganda yapıyor diye buna bile sansür koydurdu. Ama 70 yıldır Müslüman Filistin halkı, rahat uyku yüzü göremeden ölmeye devam ettiler. Onların yaşadığı savaşın acısını milliyetçi, ‘mukaddesatçı, ‘Müslüman, sağcı gençlikten duyan olmadı.

“BU KALP SENİ UNUTUR MU?”

Bizden solcu gençler, İsrail’e karşı Filistin halkının yanında savaşmak için bu bölgeye kaçak girdiler ve on beş arkadaşlarını burada şehit verdiler. Daha sonraki 78 Kuşağından, onur duyduğum yol arkadaşım, **Dev-Genç Genel Başkanı Bülent Uluer** de kaburgasında bir İsrail mermisini ölünceye kadar taşıdı.

68, 78 kuşağı işte böyle bir kuşaktı. Dinci, kinci değillerdi. Ama topraklarından atılmak istenen Müslüman Filistin halkının yardımına koşan yalnızca onlardı.

Hakkari’de Zap Suyuna köprü yapan da onlardı. Dünya halkları arasına barış köprüleri kurmak için çalışanlar da onlardı.

Ama, ‘*katli vavcip*’ (*uygundur*) ölümlerle, idamlarla, sürgünlerle ‘cezalandırıldılar.’

Çünkü bu ülkede hiçbir güzel iş, hiçbir başarı cezasız kalmazdı. Şair **Can Yücel** onların dili olmuştu : **“Biliyorum, suçluyum, razıyım cezama / çalmadım öldürmedim; ama daha kötüsünü yaptım /ne yaptım biliyor musunuz Hakim Bey / tuttum bütün insanları sevdim...”**

Onların idamlık, büyük ‘suçu’ işte buydu.

Bugün gençlik, fazla okumadığı için, bunları bilmez. Belki ‘*Hatırla Sevgili*’ dizisinden anımsayabilirler ancak, diye düşünüyorum. Bir de belki bir TV dizisinden :

“Bu kalp seni unuttur mu?”

Anadolu Topraklarından Selam Olsun

Prof. Dr. Yıldız Tümerdem

Görünce kıraç topraklarını Anadolu'mun, yeşile sevdam alevleniyor. Suyu bitmişakların öksüzlüğünde, maviye özlemim artıyor. Sağlıksız çocukların, tükenmiş anaların, yoksun babaların çaresiz bakışlarında, yokluğunu yaşıyorum hekimliğimin, varlığıma başkaldırıyorum... Ama yine de bilgimi paylaşmak ve de yeni bilgileri bilgime ulamak için Anadolu Topraklarımızı bir uçtan ötekine dolaşmaktan vazgeçemiyorum... Geçmek istemiyorum ki...

Yolunuz Güneydoğu Anadolu topraklarına düşmediyse **düşsün** derim... Gerçek dostlarım özgür doğa kuşları olan turnalar, leylekler, kartallar, doğanlar, angutlar, şahinler, atmacaların yanı sıra, insanlarla iç içe yaşamayı öğrenmiş güvercinler, kargalar, kırlangıçlar özgürce uçuyorlar, oralarda özgürce... Yol boyunca, değişik madenlerin renklendirdiği sıra dağların oluşumunu kurguluyorsunuz, düşünüyorsunuz, tırmanmak istiyorsunuz yalçın kayalıklara, dumanlı hırçın ama albenili tepelere... Kervanların yerine dört tekerlekli araçlarla dolaşabiliyorsunuz, görmek için yanıp tutuştuğunuz o inanılmaz tarih kokan yerleri... Günümüzde, köyleri, mezarları, kent merkezlerini, ören yerlerini, kuşların uçtuğu ama kervanların geçemediği o yerleri dolaşmak artık zor değil... Nerede kalacağınızı sorgulamadan, eskilerde atlarımızı / katırlarımızı bağladığımız, günümüzde, özlemlili ve çağdaş görünüm kazanan hanlarda, kervansaraylarda bile konaklama şansını yakalayarak, bütçenizi zorlamadan yapabiliyorsunuz yolculuğunuzu, keyifle ve güvenle... Olağandışı güzelliklerle donanımlı Anadolu topraklarımızı tanıdıktan sonra neler kazanacağınızı bir bilerseniz... Düşleyemezsiniz, imgeleyemezsiniz bile...

Günlük gazetelerde; bol taksitli ve cazip reklâmlı, Uzak doğu, Afrika, Amerika Avrupa vb. ülkelere yapılacak gezileri öneren ilanların peşine düşmeden önce, bir soluk durup düşünelim, bir kez daha... Önce Anadolu topraklarımızı gezip görelim, Ülkemizi dingin yüreğimiz ve de aydın beynimizle, tanıyalım derim... Okullu yıllarımızda, **coğrafya** kitaplarımızdan öğrendiğimiz; dağlarımızı, ovalarımızı, ırmaklarımızı, kıraç topraklarımızı, **tarih ve sosyoloji** kitaplarımızdan öğrendiğimiz; kentlerimizi, köylerimizi, ören yerlerimizi, insanımızı, tek sözcükle, kendi gerçeklerimizi öğrenelim, yüzleşelim kendimizle, görerek öğrendiklerimizi paylaşalım çevremizle...

Anadolu topraklarımızı gerçek aydınlar olarak tanıyalım... Yalnızca Güneydoğu Anadolu Bölgemizi değil, doğudan batıya, kuzeyden güneye, topraklarımızı karışlayarak dolaşalım, Anadolu arifleri, Evliya çelebi gibi... Üçüncü gözümüzle, gönül gözümüzle görelim bizim ayrılmaz parçamız olan yaşamsal gerçeklerimizi...

Sıcacık duygularla bize gülümseyen, yediden yetmişe, kadından erkeğe, ayırım gözetmeden, insanlarımızı tanıyalım, onlarla kucaklaşalım içtenlikle, gerçek bir sevgi ve de anlamlı bir saygıyla... Ne dersiniz, denemeye değmez mi? Değer diyorum, bir uçtan ötekine ülkesini yıllardır hizmet vererek dolaşan, öğrettiğinden çok öğrenen, insanımızı, doğayı dört mevsim ile birlikte kucaklamış toplumsal duyarlılığı ilke edinmiş bir hekim olarak “**değer**” diyorum.

Çocukluk ve ilk gençlik anılarımın dar sokaklarında dolaşıyorum, bir başıma, her zaman olduğu gibi... İlk kez lise yıllarımda tanıştığım, son yıllarda altını çizerek, keyifle okuduğum, 7 ciltten oluşmuş **Evliya Çelebi Seyahatnamesinin** çok şey öğrettiğini düşünüyorum... El büyüklüğünde, kitapların, sararmış devasa sayfaları arasında dolaşıyorum, sözlük kullanarak anlamaya çalıştığım neşeli tümceleri okuyorum, gündüz düşleri kuruyorum, anlatılan yerlerde dolaşıyorum, oralarda yaşayan insanlarla birlikte yaşıyorum, eskitiyorum yıllarımı ama yaşlanmıyorum...

Ankara Kız Liseli yıllarımda, **Evliya Çelebi**'nin yerinde olmak istemiştım hep... Kıskanırdım Çelebiyi tanımasam bile, gezdikleri yerleri anlatan yapıtlarını okurken, onun yerinde olmak isterdim... Sonraki yıllarda da **Halikarnas Balıkcısı** olarak bilinen **Cevat Şakir** ve **Azra Erhat**'ın yerinde olmak, beyaz badanalı, iki katlı, kayrak taşlı, begonvilli Bodrum evlerinin süslediği yerlerde yaşamak, onların gözleri ile görerek, onların kalpleri ile severek yaşamak istemişimdir...

Günümüzde, Anadolu'muzu her yönü ile ele alarak anlatan çok sayıda yapıt var... Ancak, okumak yeterli olmuyor, okurken imgelediğiniz o yerleri görmek, bir süre oralarda yaşamak gerekiyor. Kanımca her zaman gizemlerini koruyan kutsal beldeleri, doğa harikalarını, yeni bir yüz yılda değişen yüzleri ile görmek, insanlarını tanımak istemez misiniz? Eskiye yeni ile birlikte dolu, dolu keyifle yaşayarak, yaşamı yakalamak bir şans kanımca... Yıllardır, bana sunulan bu ödülü elimden geldiğince değerlendiriyor, yaşadıklarımı, karınca kararınca, çalakalem yazıyorum... Yeniden o günlere, o günkü yaşımla ve konumumla, dönerek yaşamayı, **Kırmızı Erk Koltuğuna** oturmanın ötesinde Tanrısal bir ödül olarak niteliyorum... Anadolu insanının; çok gezenin çok okuyandan daha çok bildiğini anlatan sözlerindeki gerçeği göz ardı etmemeli. İnsanı aydınlatan eserleri okumak ve görülmesi gereken yerleri gezmek, yaşam felsefemiz olmalı. Bu görüşle yaşamak bir şans, büyük gücün insana verdiği olağan dışı bir şans, kanımca... Karar yine de sizlerin derim, dostlarım... Evet sizlerin...

AŞIK VEYSEL

(25 Ekim 1894 Şarkışla Sivas / 21 Mart 1973 SivrialanSivas)

YILMAZ ÇONGAR

Doğurdu beni Sivas ilinde
Sivralan Köyü'nde tarla yolunda
Azığı sırtında orak elinde
Taşlı tarlalarda avuttu anam

Ekim ayının sonlarına doğru,Sivas'ınsoğuk bir gününde, Yıldız Dağı'ndan kopan kuzey rüzgarları, önüne kattığı çalı çırpıyı süpürürken, Gülizar ana Şarkışla'nın Sivrialan köyündeki evinin kapısından çıkar.Günün erken saatidir, bir an önce Ayıpınar merasındaki koyunlarını sağıp dönmek istemektedir.Bol şalvarı ve hırkasının altındaki geniş entarisiyle ne denli gizlese de gebeliğinin son günlerinde olduğu belli olmaktadır.O, tedbirli davranmıştır, bir elinde bakracı, diğerinde, içinde büyüklü küçüklü temiz bezler bulunan bohçası vardır.Yolda başlayan sancısı giderek artar, meraya varamaz, derman kalmayan bacaklarıyla sürüklenir,bir ağacın altına oturur, Gülizar'ın yanında kimse yoktur, bir Tanrı, bir rüzgar. Onun çığlıklarını rüzgar alır, götürür, Tanrı'da yardım eder, oracıkta doğurur, göbeğini kendi keser, bezlerin en büyüğüne sarar, koyunları sağamadan kucağında yavrusu ile evine döner. Yıl 1894 gün 25 Ekim'dir.

Bebeğin adını Veyssel koyarlar, Babası,Ahmet adında bir çiftçi, lakapları Şatıroğlu'dur.Veyssel, çocukluğunu tam olarak yaşayamaz. O yıllarda ülkemizi kasıp kavuran poksvirüs grubundan olan çiçek hastalığı virüsü bu aileye çoktan girmiş, birkaç yıl önce Gülizar ananın kız olan iki yavrusunu alıp götürmüştür. Mikroplar bu kez de yedi yaşındaki Veyssel'in gözlerinde yerleşir. Veyssel, belleğinin en alt katmanından o günlere ait bir anısını şöyle anlatır:

“Çiçeğe yatmadan evvel anam güzel bir entari dikmişti.Onu giyerek beni çok seven Muhsine kadına göstermeye gitmiştim. Beni sevdi. O gün çamurlu bir gündü. Eve dönerken ayağım kayarak düştüm. Bir daha kalkamadım. Çiçeğe yakalanmıştım.... Çiçek zorlu geldi. Sol gözüme çiçek beyi çıktı. Sağ gözüme de, solun zorundan olacak, perde indi.O gün bugündür dünya başıma zindan.”

Veysel, renkleri anımsamaz, ama yalnız kırmızıyı bilir, çünkü, düştüğü zaman kolundaki sıyrıktan akan kanın rengini görmüş, bir daha da unutmamıştır. Gülizar ana da bu durumu aşağıdaki gibi açıklar:

“Renklerden yalnız kırmızıyı hatırladı. Gözleri gönlüne çevrilmeden önce yani çiçek hastalığına yakalanmadan önce düşmüştü, kan görmüştü. Kanın rengini hatırladı, yalnız kırmızıyı.”

Önce sol gözü kapanır, sağ perdeli de olsa görüyor, ışığı seçiyordur. Aksilikler birbirini kovalar. Veysel, birgün inek sağarken yanına yanaşan babasını farketmez, birden dönünce adamın elindeki değnek az gören gözüne girer.

Artık her yer onun için karanlıktır. Arkadaşlarıyla oynayamaz, kardeşlerinin eline tutunarak gezer, bastonla dolaşmayı öğrenir.

Veysel’in babası şiir dinlemeyi seven, kahvelerde şairlerin saz eşliğinde karşılıklı hazırlıksız (irticalen) atışmalarını zevkle izleyen, bir kişidir, ne var ki, oğlunun yaşlılarıyla gezememesine, onlarla kaynaşamamasına çok üzülür. Onun ruhsal bunalıma düşmesinden korkar ve oğluna bir saz alır. Yöredeki şairleri evine toplar, Veysel’e şiirler ezberletir, onu mutlu etmeye çalışır.

Divriği’nin Çamışıklı köyünden Ali ağa Veysel’e saz çalmayı öğretir. Artık onun karanlık dünyası aydınlanmıştır. Yunus Emre’nin, Karacaoğlan’ın, Pir Sultan Abdal’ın yapıtlarıyla tanışır, onları işler, çalar söyler. Onlardan aldığı esin ve ivme ile kendi duygularını da saz eşliğinde çevresine yansıtmaya başlar:

“Genç yaşımda felek vurdu başıma,
Aldırdım elimden iki gözümü,
Yeni değmiş idim yedi yaşıma,
Kayıp etti baharımı yazımı.”

Veysel’i, özürlü olduğundan askere almazlar. Annesi, babası, oğullarının geleceğini düşünerek onu evlendirir. Adı Ema olan eşinden biri kız, diğeri erkek, iki çocuğı olur. Oğlan olanı, daha on günlükken emzirme sırasında boğularak ölür. Eşi vefasızlık gösterir, evlerinde hizmet eden bir adamla birlikte kaçır, Veysel’e bıraktığı kız çocuğı bir süre sonra yaşamını yitirir. 1921 Yılı’nda Veysel’in annesi, bir buçuk yıl sonrada babası ölür. Veysel’in acıları bitmez, tüm bu çektiklerini şiirlerinde, sazında yansıtır:

YUMMA GÖZÜN KÖR GİBİ
Kambur felek sanki beni kayırdı,
Eşten dosttan nazlı yardan ayırdı,
Gizli sırrım memlekete duyurdu,
Sanki benim bir ettiğim var gibi,

(35)

Kimine at vermiş eştirir gezer,
Kimine aşk vermiş coşturur gezer
Kimine mal vermez koşturur gezer,
Sanki bunu zengin etmek zor gibi.

Bir kısmına yayla vermiş köy vermiş
Bir kısmına büyük büyük pay vermiş
Sevdiğine güzellikle boy vermiş
Al yanaklar şule verir nur gibi

Birinin akli yok deli divane
Bir kısmı muhtaçtır acı soğana
Bir kısmını zengin etmiş yan yana
Şimdi kendi saklanıyor sır gibi

Kimine saz vermiş çalar eğlenir,
Kimi zevk içinde güler eğlenir,
Veysel gözyaşını siler eğlenir,
Yeter gayrı yumma gözün kör gibi.

Aşık Veysel,Karayaprak köyünden Gülizar adlı bir kadınla evlenir. Aynı zamanda, dost meclislerinde, aşık bayramlarında sazı eşliğinde şiirler okumayı sürdürür. Çok beğenilir, alkışlanır ama ünü ancak kendi civarında duyulmuştur.

Aşık Veysel, bu arada Atatürk için bir destan yazar ve Ankara'ya gidip Ata'ya kendi saziyla sunmak ister. En vefalı arkadaşı İbrahim ile yola çıkarlar ama ceplerinde para yoktur. Günlerce yaya olarak köyden köye yürürler oralarda konaklarlar. Ankara'da kime başvurdularsa Atatürk'e ulaşamazlar. Sonunda bir tanıdık yardımıyla Hakimiyet-i Milliye gazetesinde destanı yayınlattırır, beklerler ki, Atatürk okuyacak ve bunları çağırarak, Mustafa Kemal'den hiç ses çıkmaz, köylerine dönmek isterler, paraları yoktur. Milletvekillerinden Necip Ali bey yardım eder, halkevi'nde bir konser düzenletir, Veysel saz çalar, şiirlerini okur, oradan toplanan parayla köylerine dönerler.

Şair, oyun yazarı, folklor araştırmacısı Ahmet Kutsi Tecer (4 Eylül 1901 Kudüs / 22 Temmuz 1967 İstanbul), 1930 Yılı'nda Sivas Lisesi edebiyat öğretmenidir, bir yıl sonra da

Sivas Milli Eğitim (Maarif) Müdürlüğü'ne atanır.Bu görevde bulunduğu dört yıl boyunca yörede birçok etkinlikler düzenler. Halk Şairlerini Koruma Derneği'ni kurar, onlar için geceler düzenler, bayram günleri uygular, yarışmalar yaptırır. En önemlisi Aşık Veysel'deki büyük yeteneği, gönül varsılığını, sanatçı ruhunu keşfedip ortaya çıkarır, onun elinden tutar, halk şiirini sevenler tarafından ilgi görmesine neden olur. Şair,onun desteğiyle ülkemizin il ve ilçelerini dolaşır, halk tarafından benimsenir.

Aşık Veysel, yaşamında karamsarlığa düşmemiş, şiirlerinde aşka, sevdaya, güzelliğe,kavuşmaya da yer vermiştir:

ALA GÖZLÜ BENLİ DİLBER

Ala gözlü benli dilber / Birgün gelsen bize doğru
Seni sevdim can ü dilden / Çekme kendin naza doğru.

Ne pervam var ne de perdem / Sanma beni hali bir dem
Söyler seni teller her dem / Kulak versen saza doğru

Aşığa Zülfikar isen / Gülşende güle zar isen
Hakikatli bir yar isen / Ben geleyim size doğru

Gönülleri bir edelim / Gayrileri biz edelim
İkimiz de bir gidelim / Yürüyelim ize doğru

Bir gün için feryad ı zar / Bülbül eder her dem seher
Aç sinemi gel gör ne var / Arttı derdim yüze doğru

Kafi derim bir dert katma / Veysel'i yabana atma
Kerem eyle çok uzatma / Kavuşalım yaza doğru.

Dünyası karanlık olsa bile , o, gönül gözü ile aydınlığı algılar. Kişiler arasındaki anlaşmazlıklar, çekememezlik, kıskançlık, nefret, intikam duyguları dizelerinde belirttiği gibi onu çok derinden yaralar, yine de ünlü şiirinde onun ilk sözü "güzellik" son sözü "aşk" tır:

GÜZELLİĞİN ON PARA ETMEZ

(37)

Güzelliğin on par'etmez / Bu bendeki aşk olmasa
Eğlenecek yer bulaman / Gönlündeki köşk olmasa
(...)
Kim okurdu kim yazardı / Bu düğümü kim çözerdi
Koyun kurt ile gezerdi / Fikir başka başka olmasa
(...)
Senden aldım bu feryadı / Bu imiş dünyanın tadı
Anılmazdı Veysel adı / O sana aşık olmasa

İstanbul Radyosu'nda türkülerini seslendiren Aşık Veysel'in yaşamı, Metin Erksan'ın yönettiği, B.Rahmi Eyüboğlu'nun senaryosunu yazdığı "Karanlık Dünya" adı altında filme alınmıştır.

Kendisine 1965 Yılı'nda özel kanunla emekli maaşı bağlanmış, 21 Mart 1973 günü doğduğu köy olan Sivrihisar'da, sonradan müze olarak düzenlenen evinde, akciğer kanseri nedeniyle, yaşama gözlerini yummuştur. Her yıl haziran ayında köyünde, adına kültür ve sanat şenliği düzenlenmektedir.

Öz, biçim, biçem, deyiş açısından halk şiiri geleneği içinde, yaşama sevinci, iyimserlik, umut, hüznün, umutsuzluk gibi konuları ustalıkla işleyen Aşık Veysel, kendini seven milyonlarca sanatseverin yüreğinde her zaman anılacak ve yaşayacaktır.

DOSTLAR BENİ HATIRLASIN

Ben giderim adım kalır / Dostlar beni hatırlasın
Düğün olur bayram gelir / Dostlar beni hatırlasın
Can bedenden ayrılacak / Tütmez baca yanmaz ocak
Selam olsun kucak kucak / Dostlar beni hatırlasın

Açar solar türlü çiçek / Kimler gülmüş kim gülecek
Murat yalan ölüm gerçek / Dostlar beni hatırlasın
Gün ikindi akşam olur / Gör ki başa neler gelir
Veysel gider adı kalır / Dostlar beni hatırlasın

“İNCİR ÇEKİRDEĞİ SENDROMU” (*)**Hasan Akarsu**

Prof. Dr. Üstün Dökmen, 1954 İstanbul doğumlu olup psikolog, TV programcısı, eğitimci ve yazar olarak tanınır. Onlarca yapıtından sonra, inceleme türündeki yazılarını topladığı “İncir Çekirdeği Sendromu” ile okurlarına ulaşır. Cumhuriyet döneminde yaşanan olumlu ve olumsuz durumları psikolog gözüyle değerlendirir. “Anadolu alttan depremlerle, üstten nal ve ayak sesleriyle sürekli sallandı” (s.14) derken, 12 Mart ve 12 Eylül’de de postallar altında sallandığını anımsatır.

Yazar, depremlerde kenetlenemediğimiz gerçeğini, son anda insanımızın nemalanma isteğini dile getirir. Tek adamlı yönetimin günümüzde insanlığa dar geldiğini, kazanımların üstüne çöküldüğünü belirtir. Kitaba adını verdiği sözün önemsiz konuları abartmak için kullanıldığını, çocuklara beyaz yalanlar söylemenin yanlış olduğunu, yetişkinlerin de “üniversiteyi ben açtım, önceden buzdolabı mı vardı?” vb. yalanlar söylediğini anımsatır. Toplumdaki yanlış söylemleri eleştirir. Sözelimi; yeni yıl dileklerinin bir şey getirmeyeceğini, istemenin yeterli olmadığını söyler. Atanmışlık, adanmışlık ve seçilmişlik kavramları üzerinde dururken bilimden, yeterlilikten söz eder ve sorgulamanın önemine değinir. Evrimi inceler ve bilmeden emin olmanın “cahil cesareti” olduğunu yaşananlardan örnekler vererek açıklar. Değerler yitimini inceler ve “Sevgililer Günü, Anneler Günü” vb. günlerin ticari amaçla kutlandığını, bunu kapitalist sistemin ortaya çıkardığını belirtir.

Sorunları bilimin ışığında incelemek

Yazar, “Işık körlüğünü” açıklarken öndere tapınmanın sakıncalarını söyler, Hitler örneğini verir. Kişilerin onur eşitliğini savunurken önyargılardan kurtulmak gerektiğini anımsatır. Düşüncelerin bilimsel olarak savunulması gerektiğini, insana saygının önemini belirtirken eğitimin önemine de değinir ve çocukların ezberci eğitimden kurtarılmasını, mantık ve felsefe derslerinin önemsenmesini ister. Yüz yüze eğitimin şart olduğunu, çocukların bağımlılıktan kurtulup bağlılığa geçmesini, gelişimleri açısından değerlendirir.

Üstün Dökmen, toplumdaki aksaklıkları örneklerle açıklar ve yol gösterir. Toplumsal üretimin önemine değinir ve ata tohumuna sahip çıkılmasını ister. Göçmen, uyuşturucu ve vahşet sorunlarını insanlık açısından inceler. Adaleti, eşitliği, özgürlüğü, bilimi savunurken ötekileştirmeye karşı çıkar. Kadınlardaki sınırsız gücü anımsatırken feodal düzenin erkeklerini eleştirir ve Cumhuriyet’in kadınsız olamayacağını söyler. Çocukların, yetişkinlerin gelişimini ayrıntılarıyla değerlendirir ve örnekler vererek doğruları gösterir. Bu nedenle bu yapıtı yetişkinlerin özellikle okumasını önermekte yarar vardır. Günümüzde iyi yetişmiş gençlerin yurt dışına gidişlerini alkışlayan, “Giderlerse gitsinler” diyen anlayışa karşı çıkar. O gençler ki kendilerini ülkelerinden soyutlayamazlar. Başka ülkelere giden gençlerin “muğlak ayrılık” yaşadıklarını anımsatır. Cumhuriyet’in çocuğa değer verdiğini, Atatürk’ün buna örnek olduğunu belirtir. İlim ve sanatın ilgi görmediği ülkeyi terk ettiğini, sanatçılardan örnekler vererek açıklar. Boyutsallığı, bilgi farkındalığı olarak görür ve yeni bir kavram olarak yaşamımıza kazandırır. Bilimsel düşünmeyi yaşam tarzı olarak seçmenin ve an’ı yaşamanın önemine değinir. Hayal etmenin büyüsünü anlatırken merak ve hayalin bilimi geliştirdiğini, keşfi sağladığını vurgular.

Üstün Dökmen, “İncir Çekirdeği Sendromu” yapıtında, insanlık, toplum, birey sorunlarını bilimin ışığında incelerken çağdaş Türkiye’nin yolunu gösterir. Cumhuriyet gazetesinde okuduğumuz yazıları toplu olarak yeniden okumak, kuşkusuz insana ayrı bir zenginlik kazandırır.

(*) İncir Çekirdeği Sendromu-Üstün Dökmen, İnceleme, Cumhuriyet Kitapları, Nisan 2023, 238 s.

ETLİ PATATES**HİKMET KURTER**

Bazı çocuklar analı babalı büyümezler, büyüyemezler. Bazı çocuklar ana babalarının belki de bir anlık öfke, kızgınlıklarının bedelini –kimi zaman birinden kimi zaman da her ikisinden yoksun kalarak- bir ömür boyu öderler.

Bazı çocuklar ana babaları yüzünden çocukluklarını bilemezler.

Ana babası boşanıp da İzmir'in Tilkilik semtinde duvarları yemyeşil küflerle kaplı bir otel odasında yaşamaya başladığında sekizinde ya var ya yoktu Bilge.

Üst katta 205 numaralı odada kalıyorlardı. Duvarları, tavanı, tabanı her yeri taş, beton, dört metreye dört metre, dışarıya bakan yüzünde aşağı yukarı sürülen küçük bir giyotin penceresi bulunan, daracık bir odaydı. Pencerenin yarısını çiçek desenli pazen bir perde örtüyordu.

Bazen rüzgârla karışık yağın yağmur damlacıkları pencerenin pervazından içeriye sızardı.

Aslında mahkeme küçük çocuğu annesine vermişti vermesine de dul kadın bir süre sonra yeniden evlenince oğlunu -iki file eşyasını eline tutuşturup- doğruca otele, babasının yanına göndermişti.

Babası da adam gibi bir adamdı hani. Omuzlarındaki oğlunu geçindirme yükü yetmezmiş gibi bir de yemeğini yapıyor, çamaşırını temizleyip paklıyor, olmadı banyoya sokup bir güzel yıkıyordu.

Bilge'nin yalnızca babası değil; aynı zamanda hem annesi, hem arkadaşı, hem de sırdaşı olmuştu. Peki, bu baba oğul neden bir evde değil de otelde kalıyorlardı? Küçük

çocuğun ana babası neden ayrılmışlardı? Bütün bu ayrıntıları anlatması uzun sürer. Şimdilik geçelim bir kalem.

Babası gülüyordu ama gülüşü içten değil, ağlamakla gülmek arası, biraz buruk, biraz mahzuncaydı... Mahkeme salonunda boşanamadığı her halinden belliydi. Orada olup biten yalnızca formaliteydi. Acısı, sıkıntısı, kederi hâlâ sürüp gidiyordu. Kendini çocuğuna adanmış, kol kanat germiştii. Cıgaranın birini söndürüp birini yakıyordu. Bu gidiş, iyi bir gidiş değildi. Böyle giderse hasta olması işten değildi. Nitekim oldu da... Vereme yakalandı. Ağzından oluk oluk kan geldi. Oğlu ortada kalacak diye ödü patladı. Gitti tedavisini oldu.

Eline biraz para pul geçti mi içerdi babası, içerdi ama içtiğinin ölçüsünü, ayarını da bilirdi. Bir gün olsun ayakta sallanırken, yerlerde sürünürken ona buna sataşırken gören olmamıştı onu.

Geçinmeleri kıttı. Babasının diş dokunur, düzenli bir işi yoktu; iş bulabildiği günler çalışırdı işte. Yarı aç yarı tok bir hayat sürüyorlardı. Ağızlarına tek bir lokma koyamadıkları günler bile oluyordu. Çoğu zaman yatak ücretini de veremiyorlardı. Neyse ki otel sahibi anlayışlı, iyiliksever bir insandı. “Hemşerim, ya kaldığın odanın parasını öde ya da git kendine başka bir kapı ara.” diye ter ter tepinerek baba oğlu otelden sepetlemeye çalışmıyordu. Bilge’nin babası çıkmaz ayın son çarşambasında eline para geçtiğinde tüm borcunu ödeyecekti nasıl olsa.

Derslerine o küçücük, daracık odada çalışırdı.

Soğuk kış gecelerinde her tarafı taş, beton olan otel odalarında dişler birbirine takır takır vururken hiç kimse uyuyamaz. Uyurum diyen yalan söyler. Soğuk kış gecelerinde soba başında pinekleme yatmaktan daha iyidir. Yatmak demek, üşümek demektir. Hem de çok üşümek.

(41)

Soğuk kış gecelerinde otelin yazıhanesindeki sobanın başında ısınır, mermer masada, loş ışıkta, otel müşterilerinin gürültülerine aldırış etmeden dersini çalışırđı.

Bütün eşyaları, giysileri, çamaşırları yatağın altındaki bavuldaydı. Bir de Bilge'nin tren kumbarası.

Temizlikçi kadın, tren kumbarayı Bilge'ye layık görmedi. Çaldı, kendi çocuğuna götürdü. Sonra da o kargacık burgacık, çirkin kadın oteldeki bir müşteri ile kaçtı, kayıplara karıştı.

On yaşındaydı. İki yıldan beri otelde kalıyordu. Ama daha uzun yıllar orada yaşayacağını nereden bilsin o sırada? Otelin yirmi yıllık, otuz yıllık hatta kırk beş yıllık müşterileri, demirbaşları vardı.

Koskoca adamlardan bir dolu arkadaşı olmuştu. On yaşındaki bir çocuğun altmış, yetmiş yaşlarında arkadaşları olur mu?.. Olur. Otelde yaşıyorsa, olur.

Otele her zaman bavullu müşteri gelmezdi ya, geldiğı zaman o ufacık gövdesiyle sürükleye sürükleye bavullarını taşıyor, odalarını gösteriyordu.

Bazen kendisine bahşış verdiklerinde yüzü kızarıyor, uzatılan parayı almadan kaçarcasına uzaklaşıyordu. Uzun uzun ısrarlar, üstelemeler sonunda bahşışı kabul ediyordu ancak.

Otel odasında, anneden, sıcak bir yuvadan yoksun böyle bir hayat kısa zamanda olgunlaştırmıştı Bilge'yi. Babasının kendisine nasıl sahip çıktığını, nasıl kol kanat gerdiğini görüp anlayabiliyordu.

Dünya kadar sevdiği babacığının yaptıklarına bir kerecik olsun karşılık vermek istiyordu. Peki ama, parmak kadar bir çocuğun elinden ne gelebilirdi ki?

Günlerce düşündü, taşındı, kafa yordu. Gündüzleri düşündüğü yetmezmiş gibi geceleri de düşünmekten kendini alamıyordu. Uyku ile uyanıklık arasında düşünüyor, hep

(42)

düşünüyordu. Sabahlara kadar yatakta bir o yana bir bu yana dönüp duruyordu. Sonra bir gece terden, heyecandan sıırıslıklam bir halde uyandı. Bulmuştu. Ne yapacağını bulmuştu. Yemek pişirecekti. Yemek gibisi var mıydı? Yemek gibi önemlisi var mıydı? Önce karınlarını doyurmalıydılar. Her şey ama her şey tokluğun ardından gelirdi. Üç gün aç, üç gün tok yaşayan insanlara, “Hayatta en çok istediğin iki şey nedir?” diye sorsalar, “Isınmak bir, tok karnına uyumak iki.” derler.

Şöyle kolayından, fazla zahmeti olmayan bir yemek, etli patates pişirmeye karar verdi. Otel müşterilerinin verdiği bahşışlerden biriktirdiği biraz parası vardı.

Küçücük odalarında yemek yaparken kaç kez izlemişti babasını. Neler mi pişirmemişti babası? Bamya, kereviz, kabak, taze fasulye, bakla, güveç, patlıcan, pilav, kuru fasulye, nohut, kelle paça... Daha bir sürü, türlü çeşit yemek.

“Etli patatesi nasıl yapıyordu?” diye belleğini şöyle bir yoklayınca her şeyi anımsayıverdi: Önce tencereye yağ döküp kızdırıyordu. Üzerine doğranmış soğan ile eti ekleyerek bir süre kavuruyordu. Sonra soyularak dörde bölünmüş patatesleri, suyu, tuzu, salçayı çiyden koyarak ağır ateşte kırk, kırk beş dakika pişiriyordu.

Bir ilkbahar günü akşama doğru okuldan dönünce hemen işe koyuldu. Önce ayrı bir kaba ince ince soğan doğradı. Soğan doğrarken gözleri yandı, yaşardı. Doğranan soğanın gözlerini yakıp yaşartmasına pek şaşıtı.

Tencereye zeytinyağı döktü. Şimdi sıra ocağı yakmaya gelmişti.

Bin Dokuz Yüz Altmışlı yıllarda sarı pirinç gazocaklarında pişiriliyordu yemekler.

Gazocağının minare şerefesine benzeyen üst haznesine döktüğü ispirotoyu bir kibrit çakarak tutuşturdu. Bir iğne ile gaz püskürtme memesinin deliğini temizledi. İspirto bitmeye yakınken alt haznedeki gazı pompalayınca ocak, mavi, menekşe rengi bir alevle yanmaya başladı.

(43)

Tenceredeki yağ cızırdamaya başlayınca soğanı koydu, ama tam o anda bir şeyin eksik olduğunu fark etti. Et... Et almayı unutmuştu. “Dur bir koşu et alayım da geleyim.” diye sokağa fırladı. Kasaptan iki yüz elli gram kuşbaşı kuzu eti alıp geri döndüğünde, ateşte bıraktığı tenceredeki soğanların yanarak kömürleştiğini gördü.

Ne yapacağını kestiremeden duraksadı bir süre. Sonra ani bir kararla eti tencereye boşalttı. Ama boşaltır boşaltmaz pişman oldu.

Kömürleşen soğanın üzerine eti boca etmek hiç de mantıklı gelmemişti ona.

Hemen gazocağını söndürdü. Tenceredeki etleri bir bir ayıkladı. Arta kalan kömürleşmiş soğan ile yağı çöpe döktü. Yağ döküp ocağı yeniden yaktı. Etleri, patatesleri, suyu, tuzu, salçayı her şeyi çiyden koyduktan sonra pişirmeye bıraktı.

Küçük çocuk, üç çeyrek saat sonra, dumanı tüten etli patatesi tabağa koyup yemeye kalktığında ilk lokmayı yutamadı bile. Kömürleşmiş soğanın acı, kekremsi tadı olduğu gibi ete sinmişti.

Babasının sorgu dolu bakışlarıyla karşılaşınca genzinin yanmasına, midesinin bulanmasına aldırmadan bir anda silip süpürdü tabağındakileri.

Aradan çok, çok uzun yıllar geçti.

Bilge pişirdiği o ilk yemeğin acı tadını hiçbir zaman unutamadı.

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

Yazınımız, ekinimiz, uygarlığımız, dilimiz, için bakıma özene
görevli dergi

Yeniden Türk Dili Dergisi: Dil ve yazın; şiir, öykü, deneme,
eleştiri, günlük, düşün, ekin dergisi

Kurucu İyesi, Sorumlu Müdür ve Genel Yayın Yönetmeni:
Sencer Karacalıoğlu

E R İ Ş İ M Sencer Karacalıoğlu: 0 505 985 40 55

Sencerkaracalioglu2002@gmail.com

Danışma ve Yazı Kurulu: Prof. Dr. Ömer Demircan, Okan Baba,
Prof. Dr. Süreyya Ülker

Teknik Danışman : Boğaçhan Orhan Boran Kapak düzenleme:
MUSTAFA AZİZ DURMUŞ (azizdijital@gmail.com)

Bu dergi, yabancı sözcüklerin yerine olabildiğince Türkçelerini
koymayı görev bilir. Başka bir yerde yayınlanmış yazılar
dergimizde yayınlanmaz. Alınan yazı kesinlikle geri verilmez.
Dergide yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu
yazarlarındandır.

Yeniden Türk Dili Dergisi,yayınlanan yazılara telif ücreti
ödemez. DERGİMİZ ÜCRETSİZDİR
